

Miskolci Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Kulturális és Vizuális Antropológia Intézet

Segély helyett munka

Kleiber Katalin

Török Zsuzsanna

Egyetemi tanársegéd

Miskolc, 2013. január

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1. Hipotézis	4
2. Szakirodalmi áttekintés	5
2.1. Közfoglalkoztatási programok típusai	11
3. Kutatás bemutatása.....	13
3.1. Halomalja Kft. kezdetben	13
3.2. Halomalja Kft. 2011 után.....	20
3.2.1. Cenzus	22
3.2.2. Munkaerőpiaci helyzet	23
3.2.3. Szociális helyzet.....	31
3.2.4. Mobilitás.....	33
3.2.5. Társadalmi mobilitás	33
5. Összefoglalás	35
6. Bibliográfia	39
7. Melléklet.....	42

Bevezetés

Kétség sem fér hozzá, hogy kevés olyan problémát találunk a 21. századi Magyarországon, aminek megoldása olyannyira sürgető lenne, mint a foglalkoztatásé. A munka egy biztos viszonyítási pont, ami révén az egyén stabilizálja a helyét a társadalom struktúrájában. Aki nem kívánja követi ezt a társadalmi gyakorlatot, vagy pusztán önhibáján kívül nem követi, az óhatatlanul a perifériára szorul. Innen pedig már csak egy lépés a megélhetési gondokból fakadó konfliktusok állandó újratermelődése a „normaszegők” és „normakövetők” között.

A foglalkoztatáspolitikáig eddig még nem kínált megnyugtató megoldást az aktív korú, nem foglalkoztatottak problémájára, mely egyre szélesebb rétegeket érint, s hatványozottan van jelen az alacsony iskolázottságú, hátrányos helyzetűek körében.

Az eltartók és eltartottak konfliktusát tovább élezi az etnikai hovatartozás kérdése. A munkakerülés (egyben a normakövetés hiánya) a cigányság sztereotipizált tulajdonságává lépett elő, miközben pont az etnikai sztereotípiák adnak hivatkozási alapot a kisebbség számára, hogy megindokolják saját munkanélküliségüket.

Hogyan is várhatnánk munka és főként pénzalapú társadalmunktól, hogy teljes értékű tagjaként fogadja be azokat a személyeket, akik pont ezekkel a létfontosságú eszközökkel nem rendelkeznek ahhoz, hogy betagozódjanak a társadalomba? Vagy miért is várjuk el, hogy társadalmunk „hasznos” tagjai egyenértékű félként kezeljék a szociális ellátórendszer kegyeltjeit, akik látszólag mindent ingyen kézhez kapnak? Be kell látnunk, hogy minél tovább marad egy aktív korú egyén nem foglalkoztatott, annál inkább csökken az esélye arra, hogy a későbbiekben visszaintegrálható lesz a munkaerőpiaci keretek közé, s ezzel szintén csökken annak az esélye is, hogy a társadalmunkban feszülő konfliktusok egyik tényezője kiküszöbölhetővé váljék. Az úgynevezett szegények és gazdagok között máris hatalmas szakadék tátong, mert a munkaerőpiaci egyenlőtlenségeket kiváltó „globalizáció, szektorváltás, technikai modernizáció”¹, a nem megfelelő intézkedések, a kinevezett szakemberek hozzá nem értése és még számtalan belátható tényező ezt vonta maga után. A foglalkoztatás széleskörű kiterjesztésre, hatékony problémakezelésre, modernizációra vár. Ezen belül is kiemelten kell foglalkozni az alacsony iskolai végzettségű, halmozottan

¹ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 4. old.

hátrányos helyzetű, szociálisan rászorult egyének foglalkoztatásával, amely – tekintve, hogy egyelőre nincs más lehetőség- a közfoglalkoztatás berkein belül valósul meg.²

Dolgozatom egyike azoknak a munkáknak, amik ezeknek fontosságát hangsúlyozzák, miközben bemutatnak egy lokális megoldási kísérletet, amely egy magyarországi településen, Balmazújvároson, a munkanélküliség, a túlfoglalkoztatás, és a válság leküzdésére született. Ennek az alternatív foglalkoztatási programnak eddigi eredményeit kívánom bemutatni, középpontba helyezve a roma foglalkoztatás kérdéskörét. Kiemelt célom, hogy vizsgáljam - főképp a hátrányos helyzetű roma- foglalkoztatottak véleményét a foglalkoztatási rendszerrel kapcsolatban, figyelembe véve a foglalkoztatók vélekedését is. A kutatás módszerét tekintve interjútechnikát alkalmaztam. Főként strukturált interjúkat, hiszen nem az individumok narratíváját akartam rekonstruálni, hanem az alanyok rész-problémára vonatkozó tudására voltam kíváncsi.³

Arra, hogy véleményem szerint miért is van kifejezetten nagy jelentősége annak, hogy a romák számára megfelelő foglalkoztatási programokat hozzanak létre, s miért is kell ezeket a kísérleteket társadalomtudományos tanulmányok segítségével is kiemelten figyelemmel kísérni, a hipotézisemben megfogalmazottak adnak választ.

Hipotézisem szerint összefüggés van a munkavállalás gyakorlata és a társadalmi pozíció között. A rendszeres munkavállalás és az ebből származó fix jövedelem elősegítheti, hogy az egyén előnyösebb társadalmi státuszt töltsön be. Ennek alapján a foglalkoztatási program segítségével bizonyos fokig átrendezhető egy lokális társadalom struktúrája, egy lokális társadalom szereplőinek egymáshoz való viszonya. Ezáltal csökkenhetnek a társadalmi feszültségek, javul az egyén munkaerőpiaci helyzete, valamint szintén javulnak betagozódási esélyei a lokális társadalom struktúrájába.

² A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat legfrissebb adatai szerint 2011 decemberében 552 ezer embert tartottak számon az álláskeresési nyilvántartásban. Közülük 192 ezren voltak, akik valamilyen szociális ellátásban részesültek. Az ellátásban részesülők egy része a támogatási rendszer logikája okán a közfoglalkoztatásban kell(ett), hogy részt vegyen, ellenkező esetben nem kap az államtól pénzügyi támogatást. (<http://fn.hir24.hu/karrier/2012/02/22/hany-ember-kaphat-47-ezer-forintot/?action=PrintPage>)

³ 10 interjút készítettem a foglalkoztatottakkal, valamint további 5 interjút felsőbb vezetőkkel (önkormányzati képviselő, CKÖ elnök, két termelésirányító, Szociális Bizottság roma tagja)

Szakirodalmi áttekintés

Napjaink társadalmának alaptéziséhez tartozik, hogy az individuum a létfeltételeit alapvetően a munka révén kell, hogy biztosítsa maga számára. Az alaptétel általános érvényű, függetlenül attól, hogy ennek az utóbbi időben egyre szélesebb társadalmi rétegek nem tudnak eleget tenni, és - Durkheim óta- a legfőbb társadalomszervező erőnek tekintett munkamegosztásból egyre nagyobb tömegek szorulnak ki.⁴

A munkaerőpiaci esélyegyenlőtlenségek áldozatai a szociális ellátórendszer eltartottjaivá válnak, miközben „ha a társadalom által nyújtott biztonsági rendszereket vesszük sorra, csaknem kizárólag olyan elemekkel találkozunk, amelyek háttérében korábbi munkateljesítmény áll. A nagy ellátórendszerek közül a társadalombiztosítás (nyugdíj, betegség, balesetbiztosítás), a munkanélküli ellátás (munkanélküli járadék), de a gyermekekkel kapcsolatos ellátások jó része is (gyed, hosszú ideig a gyes) a korábban végzett munkateljesítmény alapján működik.”⁵

Nő a társadalmi, gazdasági feszültség és távolság az egyes társadalmi csoportok között. A gazdasági rendszer pedig minél átláthatatlanabb az állampolgárok számára, annál erősebben kapaszkodnak abba a fixa ideába: aki akar, tud is dolgozni. Mivel nem tudunk új megoldási módokat javasolni, vagy az esetlegesen felbukkanó javaslatok nem egyeztethetők össze a világra vonatkozó nézeteinkkel, úgy teszünk, mintha mindenkinek lenne elég munka. S közben a munkanélküliek verbális kirekesztése általánossá válik.⁶

Még jelentősebb hátrányt érzékelnek az etnikai hovatartozásuk miatt már egyébként is negatív megítélés alá eső munkanélküli romák.

„Bár a magyarországi jogi szabályozás tilt mindenfajta hátrányos megkülönböztetést, amely az állampolgárok közt nem, vallás, etnikai hovatartozás stb. alapján tesz különbséget, kétségtelen, hogy a sztereotípiák és diszkriminatív attitűdök – akár nyíltan kimondva, akár burkolt formában – ott vannak a társadalom hétköznapijaiban, a közgondolkodásban, sőt gyakran a média is hasonló megnyilvánulásokat közvetít. Ma Magyarországon a legerőteljesebb megkülönböztető, előítéletes tendenciák a cigánysággal kapcsolatban nyilvánulnak meg. Ezek az előítéletek esetenként közvetlenül kinyilvánítva (mint pl. egy álláskeresői szituáció, vagy az iskolákban még ma is élő elkülönített cigány osztályok

⁴ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 128.old.

⁵ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 11.old.

⁶ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 9.old.

gyakorlata), máskor csak közvetetten, burkoltan befolyásolják a cigány népesség mindennapjait, életminőségét.”⁷

Bár „Lázár Guy vizsgálatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy 1988 és 1992 között Magyarországon mérséklődött a cigányellenesség (csökkent a közvélemény-kutatási adatok szerint a cigányok jellemzésére használt kedvezőtlen tulajdonságok említési aránya), tehát nem állíthatjuk, hogy a rendszerváltás következtében kiéleződő társadalmi feszültségek egyre erősebb bűnbakkeresési tendenciákban csapódnának le.”⁸

„Erős azonban 1997-es tanulmányában felteszi a kérdést: Mennyire tekinthető ez a cigányellenesség valódi mérséklődésének. Amerikai és nyugat-európai előítélet kutatók megfigyelései szerint a nagy előítélet-rendszerek átalakulóban vannak, a „klasszikus” előítéletek, illetve az ezek bázisául szolgáló kemény sztereotípiák fokozatosan kimennek a divatból, s helyükre a „puhább”, „rejtettebb” előítéletek lépnek. Ez utóbbiak sokszor nem annyira az ideológia, mint inkább a cselekvés (például az elkerülő reakciók) szintjén mutatkozik meg.”⁹

De nem csak a közvélemény attitűd változásainak aspektusából kell megvizsgálnunk a cigányság helyzetét, hanem a rájuk vonatkozó átfogó tanulmányok szemszögéből, hiszen azok mentesek az értékítéletektől, s komplexebb képet mutatnak.

Az elmúlt négy évtizedben három reprezentatív felmérés készült a magyarországi cigány népességéről: 1971-ben, 1993 végén és 2003 első negyedében, melyek Kemény István nevéhez fűződnek. 1971-ben, amikor szegénységvizsgálatába belekezdett, és a cigánykérdést a szegénység kérdése felől közelítette meg, azt mondta: "nem a cigányokat kell megváltoztatni, hanem azt a fajta gondolkodást, amely az áldozatot teszi felelőssé".¹⁰

A felmérések azokat a háztartásokat, családokat sorolták a cigányok közé, akiket környezetük annak tartott. Erre a megközelítésre azért volt szükség, mert a népszámlálások során a romák mindössze harmada vallotta magát cigány nemzetiségűnek, vagyis ha a felmérés ebből indult volna ki, akkor mindössze a cigányság harmadának életkörülményeit tudta volna felmérni.

A tanulmányok tárgyalják a cigányság létszámát, és ennek változásait:

⁷ Cserti Csapó Tibor : A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben
http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/cserti-csapo_tibor_cigany_nepesseg.pdf

⁸ Cserti Csapó Tibor : A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben 192.old
http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/cserti-csapo_tibor_cigany_nepesseg.pdf

⁹ Cserti Csapó Tibor : A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben 192.old
http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/cserti-csapo_tibor_cigany_nepesseg.pdf

¹⁰ Bindorffer Györgyi: Ha Önre bízna a magyarországi cigányság ügyét, mit tenne?
Szimbiózis 1 (1): 97-109. 1992.

felméréseik alapján 1971-ben 320ezer, 1993-ban 470ezer míg 2003-ban 570-600ezer fő volt a cigány lakosok száma Magyarországon. Összehasonlítják a cigány népesség növekedését az ország lakosságának növekedésével, ill. csökkenésével, tárgyalják az ezer lakosra jutó élveszületések számát a cigányoknál és az ország teljes lakosságánál, a kormegoszlást a cigányoknál és a teljes lakoságnál, a 15 éves és idősebb népesség családi állapotát, a nők élveszületett gyermekeinek számát a cigányoknál és a teljes lakoságnál.¹¹ Beszélnek továbbá földrajzi megoszlásról, nyelvi csoportokra oszlásról, területi egyenlőtlenségekről, iskolázottságról, s munkaerő piaci helyzetről.

1971-ben végzett országos vizsgálat meglehetősen pozitív képet mutat a roma foglalkoztatásról. A domináns társadalomhoz hasonlóan megvalósult a roma férfiak körében is a teljes foglalkoztatás, s a roma nők szintén nagy arányban tudtak beilleszkedni a munka világába. Az aktív kereső korúak 85-90%-a állandó munkaviszonyban állt. 10-15%-uk alkalmi és idegymunkákból élt. Ipari munkásként 30-40%-uk, az építőiparban 20%-uk s az egyéb ágazatokban 15%-uk dolgozott. Többnyire segédmunkásként dolgoztak (51,2%), s leginkább olyan feladatokat kaptak, amit már mások nem szívesen végeztek el. Szakmunkásként a cigány munkavállalóknak alig 7,7%-a, betanított munkásként 10,2%-a végzett.¹²

A munkavállalás kiszélesedésével párhuzamosan azonban azt is megjegyzi a kutatók, hogy az 50-60-as években a cigány családok proletarizálódnak! Ez nem csupán a munkásosztályba való betagozódásukra utal, hanem arra is, hogy vagyoniilag elszegényednek, s teljes függő helyzetbe kerülnek.¹³

A 40-es évek erőltetett iparosítását az 50-es 70-es évek virágkora követte. Virágkor, a foglalkoztatottság szempontjából, hiszen egyes régiókban nem hogy teljes-, de túlfoglalkoztatásról beszélhetünk (pl.: Budapesten és iparvidékén, Észak-Magyarországon és a Dunántúl iparosított vidékein.) A tervgazdálkodás időszakában a teljes foglalkoztatás volt a politika egyik alappillére. Teljes foglalkoztatást csak úgy lehetett biztosítani, hogy hozzáadott érték nélküli, termelési hasznát sem direkt, sem indirekt módon nem hordozó munkatevékenységek jelentek meg. Az ezzel a területtel foglalkozó szakirodalom az ilyen tevékenységet ellátókat "kapun belüli munkanélkülieknek" nevezte el, hiszen kapun kívüli munkanélküliségről nem beszélhettünk.¹⁴ A cigányság munkavállalási aránya a 70-es években

¹¹ http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2004_3-4/Kemeny%20Istvan_kozl.pdf

¹² Kemény István- Jankó Béla- Lengyel Gabriella: A magyarországi cigányság, 1971-2003. Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004

¹³ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006 109.old.

¹⁴ Cserti Csapó Tibor : A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben 137.old

megegyezett a többségi társadalomával. Különbség volt azonban a struktúrában elfoglalt helyükben, hiszen a romákat főképp betanított vagy segédmunkásként foglalkoztatták.

A munkavállalás lehetősége a cigány felnőttek esetében nem volt azonos a munkaválasztás lehetőségével. Szakképzettség híján a munkaerőpiacnak mindig a legalacsonyabb szegmenseibe tudtak belépni, s a rosszul fizetett, nehéz fizikai munkák körében új cigány munkakörök alakultak ki: utcaseprő, csatornatisztító, darukötöző stb.

Csak a mennyiségi szükséglet bővülésének következtében fogadja be a munkavállalóként a többségi társadalom a cigány munkavállalókat azokra a szerepekre, feladatokra, amelyeket ők nem tudnak, vagy nem akarnak betölteni. Egy hiányt igyekeznek tehát a cigány munkavállalói réteggel kiegyenlíteni. Abban az esetben viszont, amikor a hiány helyett a verseny, s a munkalehetőségek szűkülése kerül előtérbe, már nem a befogadás, hanem a kirekesztés lesz a domináns stratégiai a többségi társadalom munkavállalói részéről, mely a kisebbségi társadalom irányában megnyilvánul.

Így a rendszerváltás után mikor az ország egész területén nőtt a munkanélküliség, a roma munkanélküliség aránya kiugróan magas lett.

A cigányság foglalkoztatottságával kapcsolatos problémáknak alapvetően 4 okát emelik ki a kutatók¹⁵:

1. az iskolai lemaradás, illetve az iskolázatlanság;
2. a területi hátrányok
3. a munkaerőpiac szűkülése
4. a velük szembeni érvényesülő kiterjedt diszkrimináció

Bár a szocializmusban nőtt a cigányság oktatásban való részvételének aránya, a munkavállaláshoz, akkor még elég volt a 8 általános elvégzése, „hiszen a teljes foglalkoztatás körülményei, a szocialista berendezkedés nem tette szükségessé és indokoltá a humán erőforrás kontinuos fejlesztését, mivel a munka lehetősége mindenki számára adott - tegyük hozzá, kötelező - volt.”¹⁶ (A domináns társadalom, jelentős részének már ekkor középfokú végzettsége volt).

A rendszerváltást követően a cigányság többsége az iskolai végzettség tekintetében megmaradt a 8 általánosnál, míg a többségi társadalom körében népszerűek lettek az

http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/cserti-csapo_tibor_cigany_nepesseg.pdf

¹⁵ vö. Havas 1994, Kemény 1994, Kertesi 1995, Gere 2001

¹⁶ Cserti Csapó Tibor : A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben 137.old

http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/cserti-csapo_tibor_cigany_nepesseg.pdf

átképzések, valamint a felsőfokú végzettség megszerzése. A cigányság száma a felsőoktatásban manapság is a statisztikai hibahatáron belül mozog (0,2%).

A munkaerő-piaci átalakulások, s az alacsony iskolázottság mellett meg kell említenünk egy harmadik tényezőt, a területi egyenlőtlenségeket. Elmondhatjuk, hogy fokozottan hátrányos helyzetbe kerülnek azok a cigányok, akik elszegényedő aprófalvas térségben élnek, hiszen ilyen területeken, településeken még nehezebb munkahelyet találni. Nemcsak a gazdasági tőke, de gyakran a szellemi tőke is hiányzik, a vállalkozói hajlandóság rendkívül alacsony, nincsenek munkahelyteremtő kezdeményezések. Jellemző, hogy aki megteheti, igyekszik kiköltözni ezekből a depressziós térségekből. A telek- és házárok lecsökkennek, s ha ezeket roma lakosság veszi meg, akkor a többségi társadalom szemében a terület még depriváltabbá, s esetenként kriminalizálttá is válhat, mely még tovább csökkenti a terület felzárkózási esélyeit. (Itt kell megemlítenünk, hogy a balmazújvárosi romákat ez a hátrány nem sújtja. Balmazújváros, kistérségi központ, több mint 18 ezer fős lakosságából megközelítőleg 2ezer fő roma. Lakóhely tekintetében, a településen két roma telep található a város periferiáján. Az Újtelep utcái kevésbé szegregáltak, vegyesen élnek roma és nem roma lakosok, míg a Cigánytelepen, szinte teljes egészében csak cigányok élnek. Az önkormányzat infrastrukturális fejlesztéseket folyamatosan végez, így kiépült úthálózat és csatornahálózat van mindkét területen. A város belső területeire elenyészően kis számban költöznek csak cigány családok, és a nem romák is idegenkednek attól, hogy a telepre menjenek.)

A cigányságot érintő problémákat felülről jövő intézkedések sokaságával igyekeztek megoldani, több vagy leginkább kevesebb sikerrel. A manapság uralkodó paradigmák már belátják, hogy az intézkedések legtöbbszörének fő problémája az általánosító, szervezetlen stratégiájú megoldási kísérletek létrehozása, a lokális igényekre szabott, szervezett megoldások kivitelezése helyett.

Miképp a Fazekas-Török tanulmányban¹⁷ olvashatjuk, "a romák munkaerő-piaci helyzetének javításával először a kilencvenes évek civil kezdeményezései kezdtek foglalkozni. A Nyugat-európai illetve Észak-amerikai mintára épülő „empowerment”, vagyis a helyi társadalom, a helyi közösség érdekérvényesítő képességének kialakítása vagy javítása, a „demokráciára nevelés”, a partnerségi viszony megteremtése állt a programok középpontjában. A kilencvenes évek második felétől aztán a Kormány is nekilátott, hogy különböző programokkal megpróbálja visszaterelni a piacra, a gazdaságba az onnan kiszorult rétegeket.” A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. Törvényben már

¹⁷ Fazekas Miklós Csaba – Török Zsuzsanna: Az Út a munkához program képzési komponensének vizsgálata az Észak-magyarországi régióban. Kutatási gyorsjelentés.

megjelentek a roma munkaerőprogramok. Tervszerű kormányzati tevékenységről 1997 óta beszélhetünk. A Cigányok élethelyzetének javítására vonatkozó középtávú intézkedéscsomag 1093/1997 (VII. 29) kormányrendelet már céljaként tűzte ki, hogy a deprivált övezetekben a közhasznú, illetve közmunkaprogramokat támogassa, a cigányok munkaerő-piaci esélyeit képzési programok segítségével növelje, valamint támogatta a földművelési-, és állattenyésztési programok bevezetését. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a programok sikerességét nagyban elősegíti, ha azok, egy már meglévő vállalkozásra épülnek és a dolgozók vagy csak rövid ideje estek ki a foglalkoztatásból, vagy az illegális munkát „váltják” legálisra. „A szociális földprogram, az Újra dolgozom program, az Újrakezdési program illetve a Transzítfoglalkoztatási program rövid és középtávon hoztak némi sikert, általánosan azonban elmondható, hogy a helyzeten jelentős mértékben javítani nem tudtak. Az Európai Unió támogatások megjelenése, az operatív programok pályázatai új lehetőségeket teremtettek ugyan, de – a mai napig legalábbis – nem váltották be teljes mértékben a hozzájuk fűzött reményeket.

Mindezen tényezők együttesen vezettek ahhoz a politikai és társadalmi/szociális felismeréshez, hogy a rendszert valamilyen új kormányzati stratégia és program felmutatásával kell megváltoztatni.”¹⁸

Tény, hogy a foglalkoztatáspolitikai passzív ellátórendszerén elkényelmesedett személyeket vissza kell vezetni a munka világába. A szociális ellátórendszer munka ellen ösztönző hatásának ellensúlyozására Magyarországon 2000 óta figyelhető meg az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazására.

Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök körébe olyan támogatások vagy szolgáltatások tartoznak, amelyek a foglalkoztathatóság javításán vagy a munkaerő kereslet ösztönzésén keresztül a foglalkoztatás növelését célozzák. Ezen eszközök fő célja, hogy az aktív korú munkaképes személyeket sikeresen visszaintegrálja a munkaerőpiacra, s megakadályozza a munkanélküliség tartós állapottá váljon. A passzív ellátások ezzel szemben az állásvesztésből következő jövedelemcsökkenést kompenzálják, vagyis nem növelik a foglalkoztatást, csak enyhítik a munkanélküliség negatív következményeit. Ebbe a csoportba tartoznak például a biztosítási alapon járó munkanélküli-ellátások, a rászorultság alapján járó munkanélküli segélyek és a korai nyugdíjazást finanszírozó támogatások. A passzív ellátásoknak bizonyított ellenösztönző hatása, hiszen jelentősen csökkentik a munkavállalási hajlandóságot.

¹⁸ Fazekas Miklós Csaba – Török Zsuzsanna: Az Út a munkához program képzési komponensének vizsgálata az Észak-magyarországi régióban. Kutatási gyorsjelentés.

Közfoglalkoztatási rendszerek típusai

Dolgozatomban egy olyan településsel foglalkoztam, mely a passzív ellátások munka ellen ösztönző hatását, a foglalkoztatási keretek bővítésével kívánta- s kívánja ma is- feloldani.

Kutatásom célja az volt, hogy megismerjem az önkormányzat foglalkoztatási rendszerét megfigyelve, hogy jelen program mennyiben nyúlik túl a közfoglalkoztatás átlagos gyakorlatán. Ehhez azonban ismernünk kell ezt a bizonyos átlagos gyakorlatot. Így a következőkben a közfoglalkoztatási programok típusainak rövid bemutatására teszek kísérletet.

A foglalkoztatási programok közül elsőként a közhasznú foglalkoztatás jelent meg Magyarországon. 1987-től a településeknek lehetőségük nyílt arra, hogy közhasznú foglalkoztatást szervezzenek, s így próbálják kiküszöbölni a növekvő munkanélküliségből fakadó problémákat. Ezek a programok csak átmeneti megoldást nyújtottak (nyújtanak), fő céljuk, hogy orvosolják a munka és jövedelem nélkül maradt családok problémáit.¹⁹

„Ehhez a foglalkoztatási formához tartozik, bár némely vonatkozásban fellelhető különbség, az elsőként 1996-ban szervezett közmunka, s az 1998-tól induló, de lényegében 2000-ben kiteljesedő közcélú foglalkoztatás. Ezeket a foglalkoztatási programokat nevezzük hagyományos programoknak. Valamennyi forma esetében a foglalkoztatás állt a középpontban, s a munkavállalók készségének, képességének fejlesztése, speciális hátrányainak leküzdésében való segítségnyújtás csak évekkel később jelenik meg.”²⁰

A képzések nem kerültek előtérbe, hiszen alapvetően ezeket a programokat átmeneti távra tervezték, így nem volt érdemes a résztvevők képzésébe investálni, valamint az elvégzendő feladatokat szükségszerűen az alacsonyan kvalifikált munkaerő készségeihez, képességeihez szabták. S mivel a képzetlen egyének mindössze fizikai erejüket tudták kamatoztatni, így kialakult az a gyakorlat, hogy a másodlagos munkaerőpiacon kínált tevékenységek ehhez igazodtak. Erre épült, és épül még ma a közfoglalkoztatási programok döntő többsége.

Amikor a munkanélküliség tartóssága beigazolódott, s a programokban résztvevők köre kiszélesedett, akkor felmerült az igény a pusztán foglalkoztatáson túl arra is, hogy a résztvevők képzéseken, átképzéseken vegyenek részt, és fejlesszék készségeiket, hiszen a hozzá nem értő személyek tevékenysége gyakran már a programok költséghatékonny működését is veszélyeztette.

¹⁹ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 43.old

²⁰ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 43.old

A támogató szolgáltatásokat is tartalmazó programoknak három generációjával kell foglalkoznunk. Az első generációs programok az úgynevezett egydimenziós programok, melyek kifejezetten csak egy hátrányra koncentráltak. Ennek során a résztvevő, munkaerőpiaci integrációját javítandó, vagy egy átképzésen vehetett részt, vagy egy rövid időtartamú közprogramban. A második generációs csoportba tartoztak azok a programok, melyek során a résztvevő a közmunka mellett párhuzamosan alapiskolai képzettséget is megszerezhetett. A program, sikere ellenére máig nem adaptálódott a foglalkoztatáspolitikai eszköztárába. Ahogy Csoba elmondja a 90-es évek közepére alakultak ki azok a "többdimenziós modellek", amelyek a célcsoport hátrányaira komplex programokkal reagáltak, ezek tartoznak a harmadik generációs programok közé. "Egyszerre képeztek, foglalkoztattak, készséget fejlesztettek, s számos olyan szocializációs elemet pótolnak, melyek hiánya miatt a munkavállalók tartósan hátrányt szenvedtek a munkaerőpiacon. (alternatív szolgáltatások, tranzit foglalkoztatási program, romaközösségi vállalkozások, KID program stb.) Ezeket a programokat találjuk különböző változatokban a párhuzamosan futó PHARE modellkísérleti programokban is, s mint olyat, bátran lehet nevezni ezeket a programokat már "Európai Szociális Alap típusú programoknak", vagy rövidítve ESZA típusú programoknak."²¹

Jól megfigyelhető és összehasonlítható a hagyományos, egydimenziós programok és az ESZA típusú, komplex programok közötti különbség (a programok összehasonlítását ld. melléklet 1. ábra). Az ESZA típusú programok egyszerre több problémára koncentrálnak, képzésekkel teszik alkalmassá a munkavállalókat a munkafeladat elvégzésére, szaktudást adnak a résztvevők kezébe, amivel akár a program megszűnése után is boldogulhatnak. Tehát a program célja, hogy a résztvevők olyan képzést kapjanak, amely révén hosszútávon képesek megélhetésüket biztosítani. Egyedüli hátrányként a résztvevők alacsony száma emelhető ki. A program legnagyobb hátulütője az lehet, hogyha olyan képzéseket szerveznek, amelyekre a munkaerőpiacon nincs, és nem is lesz kereslet. Ebben az esetben a program legfőbb pozitív hatása, a hosszú távú munkavállalás lehetősége szűnik meg.

A hagyományos programok esetében előnyként kell kiemelni azt, hogy nagyszámú résztvevőt képesek bevonni a programba, s gyors segítséget nyújtanak a rászorulóknak. A programok államilag, önkormányzatilag finanszírozottak, amelyek biztosabb forrást jelentenek, mint a civil szervezetek esetében. Mindemellett az egydimenziós programok átmenetiségét kell

²¹ Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 44.old.

hangsúlyozni, hiszen rövidtávon képesek ugyan bevonni személyeket a munka világába, de a továbbfoglalkoztatás mértéke rendkívül alacsony, mindössze 30%, szemben az ESZA programok 70%-ával.

Az általam választott program, alternatív elemei ellenére, szorosabban kapcsolható a hagyományos foglalkoztatáshoz. Egyrészt azért, mert az önkormányzat abból a célból hozta létre, hogy kiküszöbölje a túlfoglalkoztatást, amely a városüzemeltetési feladatok során felmerült, így nagyobb létszámú csoportot képes foglalkoztatni. Másrészt ide sorolható a foglalkoztatási szerv alapján, hiszen a programot az önkormányzat üzemelteti, s állami támogatások segítségével tartja fent.

S bár fizikai munkáról van szó, mégis úgy vélem, hogy bizonyos szintű készségfejlesztésről és képzésről is beszélnünk kell. A mezőgazdaság és növénytermesztés alapvető tudáskészletét kell elsajátítania a program résztvevőjének. Szűk értelemben vett oktatásról nem beszélhetünk, azonban a munkavállalók közvetetten olyan tudást szereznek a programban, melyet a későbbiekben máshol is, akár megélhetésük biztosítására, saját ellátásukra is hasznosítani tudnak (pl.: otthon termelnek, szezonmunkákban máshol dolgoznak). Ez a plusztudás, főként azoknál mutatkozik meg, akik hagyományosan soha nem éltek mezőgazdasági munkákból. Ilyen önfenntartó-stratégia elsajátításáról egy hagyományos közfoglalkoztatási program esetében, ahol mindössze városüzemeltetési feladatokat kell végezni, nem beszélhetünk. További pozitívumként említhető, hogy a szaktudás alkalmazásával megtermelt élelmiszerek csökkentik a háztartás kiadásait.

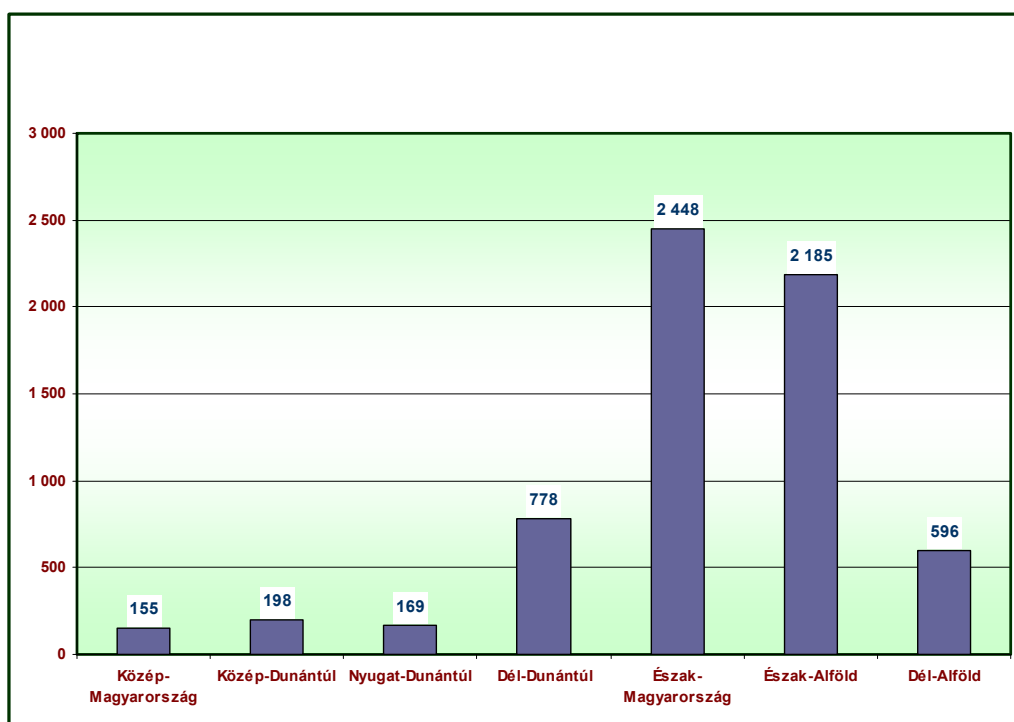
A fent említett tényezők miatt a programot az egydimenziós programok fölé helyezem, annak ellenére, hogy egyértelmű okok miatt nem sorolhatjuk a többdimenziós kategóriába.

Kutatás bemutatása- Halomalja Kft. kezdetben

Kutatásom célja az volt, hogy megismerjem a balmazújvárosi önkormányzat foglalkoztatási rendszerét és annak hatását, eredményét a hátrányos helyzetű romák körében, valamint azt, hogy az itt zajló munkavállalás mennyiben nyúlik túl a közfoglalkoztatás átlagos gyakorlatán. Balmazújváros, az Észak-alföldi régióban, Hajdú-Bihar megyében, Hortobágy és Hajdúság tájegységek határán fekvő kistérségi központ. Lakossága: 18149 fő. Ebből cigánynak vallotta magát 4%, megközelítőleg 2000 fő, melyből 50%-uk hátrányos helyzetű.

Felmerülhet a kérdés, hogy miképp is jelenthet itt gondot a munkanélküliség? Egy frekvenciát kistérségi központról, egy viszonylag nagy településről van szó, amely Debrecenhez is közel fekszik.

Azonban a 2. és 3. ábrát figyelve láthatjuk, hogy a vizsgált település régiója több aspektusból is hátrányos. A 2. ábrán a 35 év alatti 8 általános iskolai végzettséggel nem rendelkező álláskereső régióinkénti megoszlása látható. A fiatal, képzetlen munkaerő szempontjából a második helyre sorolható az Észak-alföldi régió, 2185 fő 35 éven aluli fiatalnak kevesebb, mint 8 általános az iskolai végzettsége.

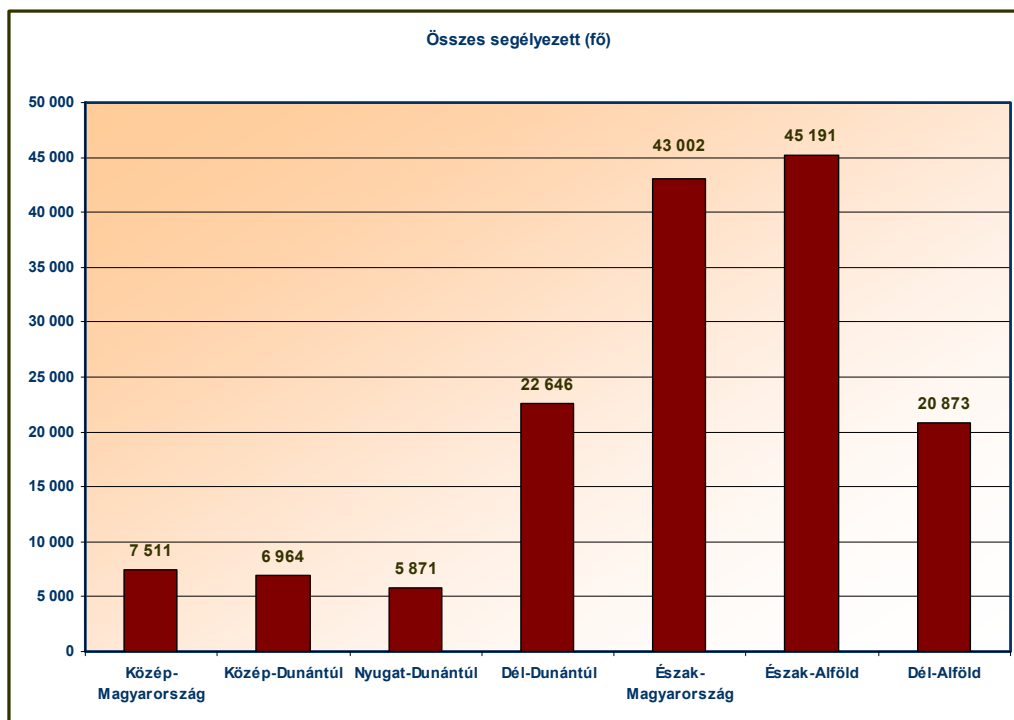
2. ábra

A 35 év alatti 8 általános iskolai végzettséggel nem rendelkező álláskereső megoszlása régióinként²²

²²Gazdasági- foglalkoztatási tendenciák, problémák és válaszok

Link:

http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.3kconsens.hu%2Ffiles%2FGazdasgi-foglalkoztatasi%2520tendenciak%2C%2520problemak%2520es%2520valaszok.ppt%3FPHPSID%3D7de13beb95e029bb17e8b88b1e3e8ef7&ei=G5BkT_2yHI3itQbjo4zPBQ&usg=AFQjCNHCuphVk_XqVTiKx9MVKH VmIukI8Q&sig2=uv-oFLelb-yYoSA_MEahkQ

3. ábra

A rendszeres szociális segélyben részesülő álláskeresők száma régióként²³

A 3. ábra a rendszeres szociális segélyben részesülő álláskeresők számát mutatja régióként, látható, hogy a legmagasabb szám az Észak-alföldi régióban mutatkozik. 2009-ben, amikor a vizsgált program kezdett kibontakozni, az Észak-alföldi régióban 45 191 fő rászoruló álláskereső élt. Ebből is láthatjuk, hogy rendkívüli fontossága volt és van még ma is annak, hogy egy rendszeres munkát biztosító program létrejöjjön és fennmaradjon ebben a régióban. Tovább szűkítve a kört, el kell mondanunk, hogy nem csak a régióban találkozhatunk ezzel a problémával, hanem Balmazújvároson is megfigyelhetjük a fent leírt tendenciát, főképp a hátrányos helyzetű, roma lakosság körében.

²³ Gazdasági- foglalkoztatási tendenciák, problémák és válaszok

Online hozzáférés:

http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.3kconsens.hu%2Ffiles%2FGazdasgi-foglalkoztatasi%2520tendenciak%2C%2520problemak%2520es%2520valaszok.ppt%3FPHPSSESSIONID%3D7de13beb95e029bb17e8b88b1e3e8ef7&ei=G5BkT_2yHI3itQbjo4zPBQ&usg=AFQjCNHCuphVk_XqVTiKx9MVkHVmIukI8Q&sig2=uv-oFLe1b-yYoSA_MEahkQ

A probléma megoldására a városvezetés egy foglalkoztatáspolitikai szemléletváltást vezetett be. A segélyezés helyett munkahelyteremtő vállalkozást indítottak. Ez a munkanélküliség felszámolására létrehozott vállalkozás, merít a szociális földprogram hagyományaiból, ezt ötvözi a közfoglalkoztatás módszerével és kihasználja az állami támogatások által biztosított pénzügyi erőforrásokat.

Balmazújváros, földrajzi fekvésének köszönhetően, rendkívül alkalmas arra, hogy mezőgazdasági tevékenységen alapuló foglalkoztatási programot működtessen. Ezt az adottságot felismerve, hozta létre az önkormányzat ezt az önálló mezőgazdasági társaságot, amely munkahelyeket teremtett a hátrányos helyzetű, szociálisan rászoruló, többségében roma személyek számára.

A balmazújvárosi Képviselő-testület részére 2008. április 3-án adták be az előterjesztést, egy 100%-os önkormányzati tulajdonú gazdasági társaság alapításának tárgyában. Szakoly település jól működő kertészetét látva gondoltak először arra, hogy egy hasonló program működhessen Balmazújvároson is, hiszen a munkanélküliség problémájára remek megoldást nyújtana. A testület elfogadta az előterjesztést, Szakoly kertészmérnökét, meghívták a munkálatok előkészítésére, s a 17 hektáros önkormányzati földterület használatára megalakult a mezőgazdasági tevékenységet végző Halomalja Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft., rövidített nevén Halomalja Kft.

„Miért ez lett a neve, honnan ered a névválasztás?

Állítólag ez egy temetkezési hely volt és temetkezési halmok voltak ott és ez a terület (Szőlőskert) ezeknek a halmoknak az alja. Erről írásos emlék is van és innen jött a Halomalja KFT.”²⁴

A Kft. megalakítása több okból is sikeres döntésnek bizonyult. Az alapítás időszakában több pályázati lehetőség is nyílt a mezőgazdasági tevékenységek támogatására, így esély volt rá, hogy az önkormányzat önerőből alapított gazdasági társasága az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból támogatást vehet igénybe. A Kft. azon a 17 hektáron²⁵ kezdhette el

²⁴ Loós Brigitta interjúrészlet (Holb Gergő: A helyi foglalkoztatás bővítésének lehetőségei, Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék 2011.)

²⁵ 2011 végére a 17 hektáros terület lecsökkent 6 hektárra, mivel az önkormányzat kevés erőgéppel rendelkezik a földterület műveléséhez, így 10 hektár területre haszonnövényt vetettek, de annak a területnek nincs élőmunka igénye, ott a termelés gépesített.

gazdálkodni, mely területnek épp ekkor járt le a bérleti szerződése, így nem kellett új bérlőket keresni.

S végül, mely szempontunkból a leghangsúlyosabb, a társaság létrehozásával, szociális problémákat kívántak orvosolni. A településen elterjedt segély-igénylési gyakorlatnak kívántak gátat szabni, amely a hátrányos helyzetű - főként roma - lakosság körében volt rendszeres. Az önkormányzat célja a szociális segélyezések helyett, a munkahelyteremtés és a foglalkoztatási keretek bővítése lett. A passzív ellátások munka ellen ösztönző hatását kívánták megszüntetni.

„2006-ban mikor az önkormányzathoz került ez a Fideszes többségű testület, s létrehozott egy munkahelyteremtő programot nekik, ez a Halomalja Kft. Ez egy mezőgazdasággal foglalkozó cég, ami terveink szerint 17 hektáron kezdett el dolgozni. Ennek a fő programja az volt, hogy ugye a szociális ellátás nagyon sok volt Balmazújvároson, amit már nem is igazán lehetett... nem is úgy mondom, hogy nem lehetett finanszírozni, hanem a polgármesternek a fő szempontja az volt, hogy nincs segély. Minden embernek dolgozni kell.”²⁶

A program a kezdeti időszakban beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Mint az önkormányzat önálló vállalkozása képes volt új munkahelyet teremteni az alacsony iskolai végzettségű, szociálisan rászoruló, aktív korú személyeknek. A gazdasági társaság fő profiljának - a mezőgazdasági termelőtevékenységnek - beemelése a közfoglalkoztatás gyakorlatába, új távlatokat nyitott az értékteremtő munkavégzés tekintetében. A program létrehozásával sikerült átcsoportosítani a munkavállalókat, így a városüzemeltetési feladatokat ellátók aránya csökkent, és megszűnt a túlfoglalkoztatás, mely egyébként a hagyományos közfoglalkoztatási programok jellemzője.

A Halomalja program, indulásakor, teljes időnyen (8 hónap) keresztül képes volt foglalkoztatni dolgozóit, megközelítőleg 70.000 Ft-os munkabérért. Átlagosan 400-500 fő kapott munkát (a fennmaradó 4 hónapban a városgazdálkodásnál foglalkoztatták őket, vagy visszakerültek a szociális ellátórendszerbe). Emellett 4 fő állandó foglalkoztatott szakember állt munkába.

„Ez a munkahely, ami létrejött, ez közel 400 főt tud foglalkoztatni, igaz, hogy ez időnyjellegű, ez 8 hónapon keresztül megy, de 8 hónapon keresztül nem kell segélyért menni sehová. Azt tudni kell, hogy

²⁶ Csonka-Kis Pál önkormányzati képviselő interjúrészlet

a bérük az a minimálbér volt, ez hetvenezer forint körüli összeg, míg a segélyekből huszon-párezer forintot tudtak összeszedni.”²⁷

„Ennek a működése én azt mondom, hogy nagyon jól sikerül, mert minden idénymunkánál, ez az jelenti, hogy jelentkezni kellett... például palántolni, ott nagyon sok ember kell, a betakarításnál még több ember kell. Ennek a Kft-nek 4 főállású embere van. A többi mind a hátrányos helyzetű emberek foglalkoztatásával foglalkozik. Amikor nincs szezon, akkor ez a négy fő, aki benne van, és kapja ugyanúgy a bérét, de most már a többieknek is kezdődik lassan, úgyhogy nagyjából ezt a négy hónapot kell átvészelniük a másik programban.”²⁸

A Halomalja részletes működését tekintve, a munkaidő reggel hatkor kezdődik, 10-15 perces regisztrációt követően, amely lényegében a névsorolvasást jelenti, a munkavezetők mindenkit beállítanak egy sorba, amin az adott napi tevékenységet kell ellátni (kapálás, szedés), ha a sort befejezték, akkor a termelésirányítók mindig megmutatják a következő területet, ahol a tevékenységet folytatni kell. Ilyenkor minden alkalommal elmondják, hogy mire kell figyelni (lehetőleg a növényt ne sértsék meg, a fóliát, ami a növény alá van kihúzva, azt ne vágják szét a kapával, mert alatt megy az öntöző cső, ami nagyon sérülékeny).

Szedés esetén az instrukció abból áll, hogy milyen méretű, színű termést kell leszedni. Ilyenkor a munkavégzés kezdetén a termelésirányító leszed egy úgynevezett mintadarabot és mindenkinek megmutatja, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelnie a szedésre érett termésnek.

Manipulálásnál (szeletelés, csumázás, tisztítás) a munkairányítók elmondják, hogy a sérült részeket vágják ki, megszabják hány részre kell szeletelni, hogyan kell ládába rakni.

A munkálatok időigénye változatos.

„Hány órát dolgozik naponta?

Nyolcat. Mondjuk, a mezőgazdaságot, növénytermesztést nem lehet napi nyolc órába csinálni. Mert a növénynek nem mondhatom este 5 órakor, hogy hát most nem permetezlek le, mert letelt a munkaidőm. Ahogy adja, ha rá kell húzni 4-5 óra hosszát, akkor rá kell. Ha termés betakarítás van, akkor meg főleg, ha szállítás van, akkor amíg nem végeztünk a munkával addig nem megyünk haza.”²⁹

Ha gyorsan le kell szedni egy területet, akkor 8 órában dolgoznak, egyébként 4-6 órás a munkaidő, előfordulhat túlórázás, amiért nem fizetnek túlóra díjat, de lehet „csúsztatni”

²⁷ Csonka-Kis Pál önkormányzati képviselő interjúrészlet

²⁸ Csonka-Kis Pál önkormányzati képviselő interjúrészlet

²⁹ Szarvas Ferenc állandó foglalkoztatott a Halomalja Kft-ben interjúrészlet

vagyis, ha összegyűlik megfelelő óraszám, akkor szabadnapra lehet váltani. A manipulálás nem fix órabéres munka, hanem teljesítmény alapján fizetnek. Ennél a munkánál érezhetően jobban motiváltak a dolgozók, s mind mennyiségi, mind minőségi szempontból hatékonyabban dolgoznak.

Általában alacsony iskolai végzettségű, (8 általános vagy 8 általános alatti) betanított munkásokat foglalkoztatnak, ebből a cigány foglalkoztatottak aránya: 90%. A középkorúak száma és a nők aránya magasabb. Kor tekintetében a 40-50 éves korosztályt alkalmazzák legszívesebben, mert a tapasztalatok alapján, ők végzik leginkább lelkiismeretesen a feladataikat. A munkáltatók jobban preferálják a női munkaerőt, az tapasztalták, hogy a nőknek ügyesebb és óvatosabb a kezük, míg a férfiak törik a növény szárát és akaratlanul megsértik a gyökérzónát palántázás idején. Ezért a megoszlás megközelítőleg 80% / 20 %-os, a nők javára. Az alkalmazott férfiak főképp a nagyobb fizikai erőt igénylő munkafolyamatból veszik ki a részüket (pl.: rakodás, cipelés).

Itt kell megemlítenünk azt is, hogy a férfiak a városüzemeltetés során felmerülő közfeladatokat végzik nagyobb számban, emellett jellemző körükben az úgynevezett nádazás. Ezt feketén, vagy alkalmi munkavállalóként teszik, s gyakran az ország másik végébe vagy külföldre is kijárnak a jobb megélhetés reményében. Jellemző, hogy felfüggesztik ezt a fajta keresőtevékenységet, arra az időre, amíg behívják őket dolgozni az önkormányzathoz, hogy ne essenek el a szociális juttatásoktól, ami mellett párhuzamosan nádaznak. Gyakori konfliktusforrás, hogy a legjobb nádazási időszak egybeesik, akár a Halomaljás munkával, akár más közmunkával. Ilyenkor főként a fiatal férfiak nem szívesen veszik fel a kevésbé kifizetődő munkát.

„Az emberek másik fele zömében idényjellegű „fekete” munkával többet keres és ezt a pénzt nem nézi semmibe.”³⁰

A Halomalja Kft. működésének három évében a fent említett korcsoportmegoszlás folyamatosan megfigyelhető. Ennek oka, hogy a fiatalok korán befejezik iskoláikat, így képzetlenségük révén, nem tudnak máshol elhelyezkedni, míg a középkorúak vagy elvesztették munkahelyüket és hosszú ideje nem sikerül visszaintegrálódniuk a munkaerőpiacra, így számukra is a fizikai munka az egyetlen adódó lehetőség, vagy szintén alacsony iskolázottságuk miatt nem tudják máshol foglalkoztatni őket. A különbség, hogy míg

³⁰ Posta Zsolt termelésirányító interjúrészlet

a fiataloknak több esélyük, és hajlandóságuk lehet a tovább tanulásra, addig a középkorúak között jellemzően alacsonyabb a tovább tanulási hajlandóság, kisebb a motivációs tényező. Jellemző továbbá, hogy a munkavállalók személye is bizonyos mértékben állandósul, azaz legtöbbször ugyanazon személyek fordulnak meg a programon belül. Egyrészt látnunk kell, hogy mindig ugyanabból a populációból, a szociális ellátásban részesülők köréből kerülnek kiválasztásra a foglalkoztatottak, s ebből fakadhat a munkavállalók ismételt foglalkoztatása. Másrészt azonban a Kft. valóban megpróbálja a már korábban itt dolgozó, és munkáját megfelelően végző személyeket újra bevonni a munkavégzésbe. Nagy könnyebbség számukra egy zömében állandó munkavállalói réteg foglalkoztatása, hiszen az évről évre visszatérő munkavállalók, tapasztalataik alapján, nagyobb figyelemmel, pontossággal és érthetően rutinosabban végzik a munkafolyamatokat. Tehát egy részben állandó munkavállalói bázis pozitívan befolyásolja a termelés minőségét.

„A zöldségkultúrák termesztése a legnagyobb munkaerő felvevő az adott körülmények között, de a nem megfelelő hozzáállással végzett munkával bizony több kárt lehet előidézni, mint amennyi hasznot termel egy nem megfelelően motivált munkaerő. Összességében megállapítható volt, hogy azok, akik a földeken dolgoztak megfelelő hozzáállással, figyelmesen és körültekintően végezték munkájukat.”³¹

Halomalja Kft. 2011 után

	2009-2010	2011-Napjainkig
Terület	17 hektár	7 hektárt
Foglalkoztatottak száma	Max. 400-500 fő/idény	240-320 fő/idény
Munkaidő	8 óra	4-6 óra
Bér (8 órás munkaidő esetén)	71.500 Ft (2009-ben) 73.500 Ft (2010-ben)	57.000 Ft

4.ábra A programot érintő változásokról

³¹ Beszámoló az Első Vagyongkezelő és Fejlesztő Kft. 2009.évi II. féléves munkájáról

A programot érintő változásokat a 4. ábrán foglaltam össze. A Halomalja Kft. területének felosztása 2011-re átalakult. A 17 hektáros területen belül 10 hektáron szántóföldi növényeket termesztnek, míg 7 hektár maradt a zöldségfélék termesztésére. Az indok a művelésre alkalmas erőgépek hiánya. Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs szükség havonta 50-60 főre a termesztési munkálatokhoz, mint a program indulásakor, hanem elegendő 30-40 fő havonta. Ami azt eredményezi, hogy a programban foglalkoztatottak száma akár felére is lecsökkenhet. Ez a tény, a foglalkoztatási bérek lecsökkenése³² és az, hogy a törvényi szabályozások mellett csak néhány hónapig tudnak alkalmazni mindenkit, esetenként azt is csak 6 órában, összességében nem vált a program előnyére.

Az adatok, tények után vizsgáljuk meg a kérdést az empiria oldaláról is. Hogyan működnek a számok a gyakorlatban? Milyen előnyök származhatnak a programból? Milyen nehézségekkel kell megküzdenie az üzemeltetőknek, foglalkoztatóknak és a munkavállalóknak? Hogyan befolyásolja a résztvevők mindennapjait, életét a program? A személyes élmények, vélemények skáláját kívántam bővíteni, ezért strukturált interjúkat vettem fel roma foglalkoztatottakkal, valamint a foglalkoztatás során az őket közvetlenül irányító munkáltatóval. Ezek révén kívánok árnyaltabb képet mutatni a programról.

Interjúk segítségével egyúttal elvégeztem a program hatásvizsgálatát 3 fő aspektus mentén, melyek a munkaerőpiaci integráció, társadalmi mobilitás megvalósulása, és a szociális helyzet változása.

Az alanyok kiválasztásánál a címjegyzéket használva indultam el, majd a hólabda módszert alkalmaztam. Hogy véleményüket őszintén elmondhassák, már a bemutatkozásomkor anonimitást ajánlottam fel számukra, legtöbbet éltek a lehetőséggel.

A fő szempontom az volt az alanyok kiválasztásakor, hogy az adatok reprezentatívak legyenek. A nemek közötti megoszlás, az etnikai-, és a kormegoszlás szempontjából a Halomalja programban megismert arányokat követtem.³³ Így a tíz interjúból nyolcat nővel készítettem, míg kettőt férfival. Hat fő középkorú (40-55), míg négy fő a fiatal korcsoportba tartozott (25-35). Egy fő magyarnak, míg 9 fő cigány nemzetiségűnek vallotta magát.

³² Bevezetésre került a közfoglalkoztatási bér és a közfoglalkoztatási garantált bér, amely a szakképesítést és középfokú végzettséget nem igénylő munkakörökben, teljes munkaidejű foglalkoztatás esetén: 57.000,-Ft, a középfokú iskolai végzettséget, szakképesítést igénylő munkakörökben, teljes munkaidejű foglalkoztatás esetén: 78.000,-Ft. A részmunkaidős foglalkoztatás esetén a közfoglalkoztatási bért arányosan csökkentve kell figyelembe venni. A havi közfoglalkoztatási bér kifizetése heti bér-részletekben történik.

³³ Halomalja arányai: 80% / 20% = nő/férfi, 90% / 10% = cigány/ nem cigány, több középkorú, mint fiatal

Az interjú struktúráját tekintve öt kérdéscsoportot különítettem el.

1. kérdéscsoport- Cenzus

Elsőként a cenzus adatokat vettem fel. Ebbe a csoportba tartoznak a születési helyre és időre, családi állapotra, iskolai végzettségre, foglalkozásra, nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó kérdések. Az iskolai végzettség esetén kiegészítő kérdésként szerepelt, hogy az alany hány évesen fejezte be tanulmányait.

Születési hely	kor	nem	családi állapot	iskolai végzettség		foglalkozás		nemzetiség
Balmazújváros	46	nő	házas	8 ált.	14	nincs	FHT	cigány
Balmazújváros	42	nő	elvált	8 ált.	14	közfog.		cigány
Balmazújváros	51	nő	elvált	5 ált.	13	közfog.		cigány
Balmazújváros	56	nő	özvegy	0		nincs	szoc.seg.	cigány
Balmazújváros	40	nő	egyedülálló	8 ált.	14	nincs	szoc.seg.	cigány
Balmazújváros	32	férfi	házas	szakma	31	nádazás		cigány
Debrecen	28	nő	egyedülálló	8 ált.	15	nincs	szoc.seg.	magyar
Balmazújváros	48	nő	házas	8 ált.	15	nincs	szoc.seg.	cigány
Balmazújváros	25	nő	egyedülálló	szakma	17	nincs	GYES	cigány
Balmazújváros	35	férfi	házas	technikum	19	nincs	FHT	cigány

5. ábra

A 5-ös számú táblázat foglalja össze a kapott adatokat. Jól megfigyelhetően köszönnek vissza a régió és a település hátrányaként megismert jellemzők. A vizsgált populáció 70 %-ának 8 általános vagy annál alacsonyabb iskolai végzettsége van. A fennmaradt 30%-ot tekintve egy férfi motorgép-fűrészkezelő szakmával rendelkezik, de érettségivel nem, ezt felnőttként szerezte meg a munkahelye támogatásával. Egy nő szakmunkásképzőben szerezte meg élelmiszer- és vegyi áru eladói végzettségét. És mindössze egy fő rendelkezik szakközépiskolai érettségivel valamint állategészségügyi technikummal. Ennek alapján elmondhatjuk, hogy esetünkben is beigazolódott a tézis, hogy a cigányság hátrányos helyzetének egyik központi eleme, és a cigány munkavállalás egyik alapvető akadály: az iskolázatlanság. További nehézség, amely a hátrányos helyzet egy újabb alkotóeleme lehet, hogy a vizsgált egyének többsége olyan családban él, ahol ő az egyetlen kereső, hiszen elvált,

egyedülálló, vagy özvegy. Ezt az aspektust részletesebben a szociális helyzetre vonatkozó kérdéscsoportnál vizsgálom.

A foglalkozást tekintve jól látható, hogy 70%-nak semmilyen munkája nem volt a vizsgált időszakban (2012. január). Az önkormányzat szezonális munkái nem szolgáltatottak mindenkinek munkalehetőséget, ezért főként a szociális juttatásokból származott az egyének jövedelme. Mindössze egy fő dolgozott az önkormányzat által biztosított programon kívül, míg két főt az önkormányzat foglalkoztatott a téli közmunkaprogramban. Ezen adatok alapján kételkednünk kell abban, hogy a hagyományos közfoglalkoztatás valóban sikeresen integrál és visszavezeti az egyént az elsődleges munkaerőpiacra. Mielőtt azonban messzemenő következtetéseket vonnánk le, vizsgáljuk meg a munkaerőpiaci helyzet adatait is!

2. kérdéscsoport- Munkaerőpiaci helyzet

Itt kérdeztem rá az egyén karriertörténetére, valamint, hogy a foglalkoztatási program révén lehetősége nyílt-e arra, hogy ismét beintegrálódjon az elsődleges munkaerőpiacra, vagy maradt számára az örök körforgás, és kering a szociális ellátórendszer és a másodlagos munkaerőpiac között. Ide tartoznak a munkavégzéssel kapcsolatos adatok. (Hány évesen kezdett dolgozni? Hol és milyen pozíciókban dolgozott? Mennyi ideig tartottak a munkaviszonyai?) Kérdéseket tettem fel a munkanélküliséggel kapcsolatban. (Hány alkalommal volt álláskereső vagy munkanélküli? Mennyi ideig?) Rákérdeztem a munkavállalási hajlandóságra. (Ha segély összege megegyezne jövedelmének összegével, akkor is elvállalná a munkát? Mit dolgozna szívesen?) Ebbe a csoportba tartoznak a munkaerőpiaci reintegrációra vonatkozó kérdések. (Amikor nincs Halomalja, akkor mit dolgozik? Milyen egyéb munkát vállal? Kapott munkát a Halomalja Kft-nél szerzett munkatapasztalata miatt? Ismer olyat, akinek ajánlottak munkát a Halomalja miatt?)

Valamint ide sorolom a továbbtanulási hajlandóságot felmérő kérdéseket is. (Szeretne továbbtanulni? Milyen képzésen, tanfolyamon tudná elképzelni magát?) Mivel a képzettség szorosan összefügg a munkaerőpiaci helyzettel.

Elsősorban fontos megemlíteni, hogy egy interjúalany kivételével mindannyian dolgoztak már az elsődleges munkaerőpiacon, igaz alacsony presztizsű munkakörben, általában betanított-, vagy segédmunkásként, egy esetben szakmunkásként. Egyéntől függően 4-10 évet dolgoztak, aztán bekerültek a szociális ellátórendszerbe (GYES, munkahely elvesztése, bezárása) majd a másodlagos munkaerőpiacra.

Meglepő hasonlóságok mutatkoztak a női interjúalanyok elbeszéléseiben. A többség arról számolt be, hogy az általános iskola elvégzése után kezdett el dolgozni, betanított munkásként, a közeli gyárban. Néhány évet dolgoztak (4-10 év), majd családot alapítottak. Mikor lejárt a GYES, akkor nem tudtak újból elhelyezkedni. Ez az időszak a 90-es évek közepére esett, amikor a munkaerőpiac átalakult, befogadóképessége csökkent, s a betanított munkások nagy számban veszítették el munkájukat. Ekkor az alanyok egyike sem gondolt arra, hogy tovább tanuljon, hiszen a családját kellett eltartania. A 90-es évek második felétől a többség bekerült a másodlagos munkaerőpiacra és immár 10-20 éve (!) közfoglalkoztatott. A szociális ellátórendszer juttatásait idénymunkákból szerzett jövedelmekkel egészítik ki. Az évek múlásával még kevésbé merül fel, hogy képezzék magukat, legtöbbjük korára hivatkozik, valamint arra, hogy már nem lenne képes tanulni. Mások nem engedhetik meg maguknak, hogy a képzések miatt, a képzések ideje alatt elessenek a jövedelemtől.

„ Jó, hogy kifizetnék, és ingyen tanulok, az is egy jó dolog, viszont abból még nem eszek! Hiába járok jól vele, ha közben éhen halok, én is, meg a család is. ”³⁴

Egyik interjúalanyom azt is megemlítette, hogy első gyermeke középfokú végzettséget szerzett, de nem tudott elhelyezkedni, (véleményük szerint etnikai hovatartozása miatt), ezért a fiatalabb testvérei már csak 8 általánost végeztek, mert nem látták értelmét a tovább tanulásnak.

A munkavállalási hajlandóságot tekintve elmondható, hogy az alanyok pozitívan állnak a munkához és nem kívánnak segélyből élni. Szívesen dolgoznak és elmondásuk alapján szívesebben végeznek hasznos tevékenységet, amit rendszeren megfizetnek, ahelyett, hogy segélyt kapnának.³⁵

„Az összeg miatt is jobb, meg azért is, mert nem tétlenkedel itthon. Annak semmi értelme. ”³⁶

Ezen az attitűdön azonban jelentősen változtathat a közfoglalkoztatási bér drasztikus csökkentése.³⁷ A kormány ügyelt arra, hogy a bérek csökkenésével arányosan csökkenjen a szociális juttatások összege is, valamint megtartották azt az intézkedést is, hogy ha a felajánlott munkalehetőséget az egyén elutasítja, akkor az átmeneti időszak juttatásait

³⁴ B. A. interjúrészlet

³⁵ Ha a bér és a segély összege megegyezne, és nem vonnák meg a segélyt, abban az esetben, ha az egyén nem vállalja a munkát, akkor a tízből négy fő nem menne dolgozni, hat viszont igen.

³⁶ R.-né Sz. J. interjúrészlet

³⁷ Lásd : közfoglalkoztatási bérek változásának áttekintése 21.old.

megvonják tőle. Ezért az emberek kénytelenek felvenni a munkát, de nem nehéz elképzelni, hogy ilyen alacsony bérezés mellett milyen szintű motiváltságról beszélhetünk, s ez hogyan befolyásolja az egyén munkamorálját és munkájának minőségét.

*„Ha megegyezne a segéllyel a munkabér, akkor nevetséges volna elvállalni, már olyan értelemben, hogy gondoldj bele! Adok neked pénzt, hogy otthon alszol vagy kapálsz érte. Melyiket csinálod? Annyiból jobb a segély, hogy amellet még el lehet menni dolgozni, jön a plusz pénz, akkor már mindjárt más az életszínvonal!”*³⁸

*„A munkaprogramok keretein belül foglalkoztatott munkavállalók nem érzik át az általuk elvégzett tevékenységek jelentőségét. Plusz jövedelmük ebből nem származik, ezért az igyekezet is elmarad.”*³⁹

Összességében a tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyszerű közfoglalkoztatás keretében az egyén nemhogy reintegrálódna a munkaerőpiaci keretek közé, hanem inkább belekényelmesedik abba a gyakorlatba, hogy ha néhány hónapot dolgozik, ismét folyósítják számára a szociális juttatást. Nincs motiválva sem a tanulásra, sem arra, hogy munkáját lelkiismeretesen végezze. Látnunk kell, hogy a hagyományos közfoglalkoztatásnak mindössze átmeneti, tűzoltó szerepe lehet, hosszú távú, pozitív hatása csekély, vagy egyáltalán nincs. A kérdés az, hogy mennyiben tud ezen felülemelkedni a vizsgált program? Melyek azok az elemek, amelyek segítségével a Halomajka program ennél többet nyújthat?

Pozitívként említhető, hogy a legtöbb dolgozó, akivel beszéltem, szereti ezt a munkát, megfelelő bérezéssel szívesen végezné és nem volt még konfliktusa sem a munkatársaival, sem a foglalkoztatókkal. Mind a tíz foglalkoztatott elégedett volt a főnökökkel, sőt szerette azokat, mert „nem voltak hajcsárok, hagytak pihenni”, „megértették a gondokat, rendesek voltak”. Azonban a munkaadókról ugyanez már nem mondható el, ők konkrét problémákat említettek. Ennek ismeretében módszeresen kérdeztem rá a kritikus pontokra a munkavállalók körében is, így sikerült fényt deríteni a fennálló ellentétekre.

A dolgozók és munkáltatók által említett problémák igen változatosak. Az ellentétek a következő párokba csoportosíthatók.

³⁸ B. A. interjúrészlet

³⁹ Posta Zsolt termelésirányító interjúrészlet

Problémák:

MUNKAVÁLLALÓK	MUNKÁLTATÓK
1. Alacsony bérek, rövid foglalkoztatási idő	Motiválatlan munkaerő, piaci háttér hiánya, eszközhiány
2. Nagy távolságok	Ürügy keresése
3. Jobban fizető munka, egészségügyi okok	Hanyagság, lopás, munkakerülés

A dolgozók többsége a szerény bérezést említette, mely ahhoz képest, hogy 6-8 órában kemény fizikai munkát végeznek, alig haladja meg a segély összegét. A munkáltatók a piaci háttér hiányát, a termelőeszközök hiányosságait és főként a dolgozók motiválatlanságát említik. A tapasztalatok szerint azoknak, akik rövid időt töltenek a földeken, nem válik érdekükké, hogy az adott munkafeladatot gondosan ellássák. Akik az elejétől a végéig keményen megdolgoznak azért, hogy a növény növekedhessen és beérhessen, sokkal jobban ügyelnek a precíz munkavégzésre, szívügyükké válik, hogy a munkájuknak megfelelő eredménye legyen, míg a rövid időszakra odakerülő, akár mások gondos munkáját is tönkreteszhetik nemtörődömségükkel.

*"A program sikerességéhez egy megbízható piaci háttér felkutatása a legfontosabb. Ugyebár hiába termel az ember, ha nincs kinek eladni és az sem mindegy hogy milyen áron. Ez az ágazat nagymértékben ki van téve a piacnak. A másik a munkaerő. A program lényege a munkanélküliek munkába való beillesztése, ami egy jó szempont is lehetne. Sokan vannak, akik akarnak és szeretnek is dolgozni, velük van a legkevesebb gond. Mindemellet vannak, akik nem is akarnak dolgozni."*⁴⁰

Emellett a legtöbb munkavállaló arra panaszkodott, hogy nagy távolságot kell megtennie biciklivel (4 km), mivel a földterület a város határában van. Gyakori problémaként említik, hogy azért nem tudják felvenni a munkát, mert nincs pénzük arra, hogy az elromlott kerékpárjukat megjavítsák. Azonban, ha ezt jelzik a munkáltatónak, akkor ő saját gépjárműjével kiszállítja a dolgozót, amíg a probléma megoldódik. Így ha valóban csak ez akadályozza a munkavégzésben, akkor ebben tudnak segíteni, de a munkáltatók szerint előfordul, hogy ez csak ürügyként szolgál arra, hogy ne kelljen dolgozniuk.

„Sokan nem szerettek kijárni, főleg az idősek, mert biciklizni kell. Nem úgy, hogy kivisz a busz, hanem saját biciklivel. Van, akinek nincsen, nekem is volt olyan, hogy az úton kipukkadt és úgy kellett hazatolni. Voltak olyan emberek, nem tudott biciklizni, mondták neki Zsoltiék,

⁴⁰ Posta Zsolt termelésirányító interjúrészlet

hogy álljon ki a Herbáriához és kiviszik kocsival. Mondom, rendesek voltak azok, meg lehetett velük mindent beszélni.”⁴¹

Sokkal több a panasz a fiatalabb korosztályra, akik - a munkáltatók elmondása szerint- kevésbé szeretik ezt a típusú munkát és nagy részük hanyagul, figyelmetlenül bánik a növényekkel. Vagy nem értékelik ezt a munkát, mert jobban fizető idénymunkát tudnának vállalni a foglalkoztatás időszakában, azonban akkor elesnének a szociális juttatásoktól.

Emellett problémát okoz, a lopás is, bár nagy mennyiségű vagy éjszakai lopás még nem volt. Ezért hetente, vagy naponta szűrőpróbaszerű motozást tartanak.

„A Halomalja programban volt bármiféle probléma, konfliktus?

Hát, kerültek. Hát például loptak. Úgy végezték el a munkát, hogy minél gyorsabban palántálják el az a növényt, csak az a baj, hogy nem a földbe tették a palántot, csak a nylon alá. Főleg így a fiatalabb korosztály, azokkal vannak bajok. A középkorosztály, azok úgy tisztességesen megcsinálják.”⁴²

A dolgozók az interjúzás során nem tagadták, hogy sokan szoktak a zöldségből lopni, sőt kifejezetten abnormális dolognak tartották, hogy nem vihetik haza a zöldséget, amit ők termelnek, hanem a boltban kell megvenniük. A foglalkoztatók csak abban az esetben szoktak természetbeli juttatást adni, hogyha nem tudják másképp értékesíteni a termést.

„Minden nap, kutatás volt. Mert voltak, akik túlzásba vitték a lopást. De ők már tudták nagyon jól, ki tudták szűrni, hogy kik azok, akik tényleg zsákszámba vinnék, még akkor is, ha rajta ülnek, akkor is ellopnák. Ha nekünk azt mondták nem lehet, hát nem lehet. De azt azért durvának találtam, hogy benne dolgozok, oszt veszem a paprikát.”⁴³

További probléma, hogy a Halomalján dolgozó embereknek igen nehéz fizikai munkát kell ellátniuk, szemben a városban dolgozókkal. Sokan kérték, hogy bent dolgozhassanak, gyakran egészségügyi okokra hivatkozva. Előfordult, hogy hamis orvosi igazolásokat hoztak. Ez a gyakorlat pedig további konfliktusok forrása volt, hiszen a többi dolgozó igazságtalannak tartotta, hogy van aki „bent a városba tesz-vesz, mert neki magas a vérnyomása. Hát kinek nem az, ha egész nap fejen áll a negyven fokos melegbe? Mások kidolgozzák a belüket,

⁴¹ R.-né Sz. J. interjúrészlet

⁴² Szarvas Ferenc állandó foglalkoztatott a Halomalja Kft-ben interjúrészlet

⁴³ V. T.-né interjúrészlet

ráadásul, ha nem jöttek ki, akkor nekünk kellett megcsinálni az ők dolgukat is, hát nem vagyunk mi állatok, hogy mindenki helyett mi dolgozzunk!”⁴⁴

Ahogy az interjúkból kiderült, a legtöbb vita nem a munkáltatók és munkavállalók, még csak nem is a romák és nem romák, hanem a cigányok között volt.

„Van olyan, hogy a cigány a cigányt piszkálja, hogy dolgozzon úgy, mint ő, mert kétszer annyit csinál, mint a másik.”⁴⁵

„ Ottan én sokat veszekedtem azért, hogy én dolgoztam, a fiatalok nem dolgoztak.”⁴⁶

Itt kell megemlítenünk azt is, hogy az alanyok elbeszélésük során egyáltalán nem tettek különbségek a Városgazdálkodás és a Halomalja Kft. között. Számukra minden önkormányzat által biztosított munkalehetőség egy a közfoglalkoztatási programok közül. Ezt a tendenciát megfigyelve merült fel először a kérdés: A közcélú mezőgazdasági termelő tevékenység a Halomalja Kft-n belül valójában egyenértékű a - hagyományosan a közfoglalkoztatás alapkészletébe tartozó - városüzemeltetési feladatokkal? Eddig a programban rejlő lehetőségek más képet mutattak. Szébb jövőt jósoltak ennek az ágazatnak, annál, hogy mindössze csökkentse a túlfoglalkoztatást a Városgazdálkodásnál, s elvonja a felesleges munkaerőt. A program reményteljes indulásánál nemhogy értékteremtő munkavégzésről, de további munkahelyteremtésről lehetett hallani, feldolgozóipar kiépüléséről, amely felhasználja a megtermelt terményeket, így védve meg a rendszert, hogy az ne legyen kiszolgáltatva a piac igényeinek.

„Ha tudnánk ugyanígy üzemeltetni, már most sikerült nyernünk egy pályázaton, hát egy ilyen saját kis konzervgyár lenne, a megtermelt zöldséget, gyümölcsöt konzervként lehetne árusítani, nem függenénk attól, hogy ki mennyiért vásárolja föl a terményeket. Úgyhogy jelen pillanatban itt tartunk, hogy a gyártásnak az előkészítése folyik”⁴⁷

A megtermelt zöldségeket a helyi intézményeknél, a közétkeztetésben is fel kívánták használni. Azonban tervekhez képest jelenleg nemhogy stagnálásról, de regresszióról kell beszélnünk. Csökkent a zöldségtermesztésre fordított terület, így csökkent a program élőmunka igénye. Így ismét leértékelődik a fizikai munka, amely valljuk be, eddig sem rendelkezett jelentős presztízzsel.

Mikor roma foglalkoztatási programokat vizsgálunk, mindenekelőtt azt kell belátnunk, hogy az eltérő kultúrák képviselői másképp állnak a munkához. A nem cigány munkáltatók, a

⁴⁴ V. T.-né interjúrészlet

⁴⁵ R. S. interjúrészlet

⁴⁶ D. V.-né interjúrészlet

⁴⁷ Csonka-Kis Pál önkormányzati képviselő interjúrészlet

sajátjukhoz hasonló morált várnának el, de ezek a követelmények irracionálisak, az alapvetően más berendezkedésű, kultúrájú és gondolkodású cigány munkavállalók számára.

„Azzal a nézettel szemben, amit például Rainer Hehemann is állít, hogy tudniillik a cigányoknak nincsen munkaetikájuk, az antropológia felől éppen az az ellenvetés hozható fel, hogy minden népnek megvan a maga saját munkaetikája. És Michael Stewartnak, Carol Silvermannek és Jane Dick Zattának köszönhetően akár táblázatban is megmutathatjuk a cigány kultúrák egy bizonyos típusának a morális rendjét, benne azt az elvárást, amit ők az általuk munkának tartott dolgokkal kapcsolatosan megfogalmaznak, valamint azt a morális rendet, amellyel szembenállnak.”⁴⁸

(paraszt)	(cigány)
a föld formálja az embert	nincs kötődés a helyhez
„munka”	üzletelés
gürcölés	beszélgetés
kitartás	ügyesség
termelés	forgalom
világi tevékenység	mágia
autonómia:	autonómia:
a csere elkerülése	a „munka” elkerülése
„fukarkodás”	„tékozlás”
családi felhalmozás	testvérek közötti osztozás
a múlt szerepet játszik az életben	„nem törődnek” a múlttal.

6. ábra

Forrás: Prónai Csaba: A kulturális antropológia jelentősége a cigánykutatásban (3 példa) ⁴⁹

A 6. ábra Michael Stewart, Carol Silvermann és Jane Dick Zatta fent említett táblázata az eltérő kultúrák (paraszt-cigány) morális rendjéről. Jól láthatók azok a karakterisztikus különbségek, amelyek magyarázhatják a cigányok és nem cigányok eltérő viszonyulását munkához. Ez a felismerés pedig maga után vonja azt a kérdést, hogy a munkáltatók és munkavállalók közötti konfliktusok fakadhatnak-e a kulturálisan kódolt különbözőségekből?

⁴⁸ Prónai Csaba: A kulturális antropológia jelentősége a cigánykutatásban (3 példa), In: Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László (szerk.): Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet évkönyve III. Akadémiai Kiadó, Budapest, Budapest, 2004. 8. old.

⁴⁹ Prónai Csaba: A kulturális antropológia jelentősége a cigánykutatásban (3 példa), In: Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László (szerk.): Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet évkönyve III. Akadémiai Kiadó, Budapest, Budapest, 2004. 8. old.

A balmazújvárosi cigányok autochton lakosok, szinte mindenki a városban született és több generációra visszamenőleg élnek itt. Amennyire lehetséges, a balmazújvárosi romák igyekeznek igazodni a domináns társadalom által felállított értékrendhez. Azokon a területeken dolgoznak, amiket a történeti hagyomány és a modernkori foglalkoztatási rendszer szabadon hagyott számukra. A cigányság munkaetikájában mindig többet ért az ügyesség révén szerzett vagyon, mint a kemény munka (lásd: lopás). A megszerzett jövedelem másképp kerül beosztása, nem jellemző a takarékoskodás, az idő strukturálása is más, nem gondolnak a jövőre, nem törődnek a múlttal, a jelen áll a középpontban. Így a többség azt a megszokott rendszert követi, amit az ellátó rendszer, a passzív foglalkoztatáspolitikai évtizedekkel ezelőtt kijelölt számára. Nem szükséges dolgozni, nem szükséges tanulni, segít az állam. Több évig működő gyakorlat követte ki ezt a mentalitást. Mikor az "eltartottak" munkakerüléséről, segélyigénylési gyakorlatáról beszélünk, elsősorban nem az egyének hibáját kell emlegetnünk, hanem a rendszer eredménytelenségét kell tudomásul vennünk, amely kinevelte ezeket a generációkat.

Amikor roma munkaprogramokat hoznak létre, tisztában kell lenniük azzal az alapvető ténnyel, hogy ezeket az embereket fokozatosan kell visszaintegrálni a munka világába. Ha hatékony, produktív programokat akarnak, kifejezetten csak romáknak, akkor olyan elemekre kell építeni ezeket a programokat, amelyek kifejezetten a cigány munkaetika előnyöségein alapulnak. Ezek a következők lehetnek: közösségi munkavégzés, ügyesség, család előnyeinek szem előtt tartása. A romák számára fontos a család, a rokonság, a közösségi élet. Hatékonyabb a munkavégzés, ha a tevékenységet közösen végzi, még hatékonyabb, ha közös érdekük fűződik hozzá. Kifejezetten demotiválja őket, ha a társuk nem dolgozik olyan intenzitással mint ők, ezt gyakran szóvá is teszik. Bár ez kettős fegyver, hiszen konfliktusok fakadhatnak ebből, de lehet húzóereje is, ha megfelelő csoportvezető áll az élre, aki rendre utasít és a pozitív mintát állítja példaértékűnek. A foglalkoztatottak jobban hallgatnak olyan személyre, akit ismernek, és még jobban megfogadják az instrukciót, ha a munkairányító cigány származású. Úgy vélik, hogy könnyebben szót érthetnek vele, átlátja a problémáikat, hiszen ugyanabból a közegből származik. Mivel fontos számukra az ügyesség révén szerzett jövedelem, így sokkal jobban motiváltak a teljesítménybéres munkáknál, mint a fix összegű jövedelemnél. Ha fix összegről van szó, érdemes prémiumot ajánlani a legjobbaknak, vagy valamiképpen jutalmazni a jól dolgozót. Emellett fontos szankcionálni a nem megfelelő munkamorált is, különben a jól végzett munka veszít értékéből.

Ha nem vesszük figyelembe az eltérő értékrendet, akkor a kultúrák képviselői egyfajta pszeudo párbeszédet folytatnak majd egymással. Ez pedig kihat mindenféle program produktivitására, működésére.

3. kérdéscsoport – Szociális helyzet

Arra keressük a választ, hogy javul-e az egyén szociális helyzete mikor a programban dolgozik. Itt a háztartásban élők számára valamint azon belül a keresők és eltartottak arányára és a háztartás havi átlagjövedelmére kérdeztem rá. Idetartoznak a szociális rászorultságra és a szociális helyzet változására vonatkozó kérdések (Változtak az életkörülményei mióta a Halomalja Kft.-nél dolgozik? Több mindent megengedhet magának? Mennyi a jövedelme mikor dolgozik és mennyi mikor nem? Szociálisan rászorultnak érzi magát? Miért? Ön szerint jobb ez a foglalkoztatás, mint a segélyezés vagy rosszabb?)

A 7. ábrán az egy háztartásban élők száma és a keresők, eltartottak megoszlásának aránya látható. Az egyes és kilences háztartás esetében három generáció, míg a hármas, négyes háztartás esetében két generáció él együtt. A négyes háztartás kivételével, minden háztartásban van iskoláskorú gyermek. A magyar család esetében (hetes háztartás) egy, míg a roma családok esetében két-három kiskorúról beszélhetünk. Ez is igazolja a romák családcentríkusságát, nagyfokú szociabilitásukat. Mivel a romák általában nagycsaládos háztartásokban szocializálódnak, kevésbé jellemző körükben az individualizáció, erősebb a csoportkohézió. A saját csoport érdekeit mindig előtérbe helyezik a külső csoportokéval szemben. Ha mégis előfordul széthúzás a közösségben, külső fenyegetettség hatására rögtön képesek azonos álláspontra helyezkedni. Ha munkalehetőségről hallanak, mindig szólnak a rokonoknak, ismerősöknek. Szintén egymáshoz fordulnak, ha anyagi támogatásra van szükségük. Pénzt elsősorban rokonoktól kérnek kölcsön, barátokhoz mennek másodjára, tőlük inkább élelmiszert kérnek kölcsön, míg az ismerősökhöz csak végső esetben fordulnak.

Egy háztartásban élők száma		6.) 3 fő	1 kereső
1.) 7 fő	2 kereső	7.) 2 fő	1 GYES
	1 GYES		3 eltartott
	1 FHT		1 szoc.
	3 eltartott		1 eltartott
2.) 4 fő	1 kereső	8.) 4 fő	1 szoc.
	1 szoc.		2 eltartott
	2 eltartott		1 GYES
3.) 4 fő	3 kereső	9.) 5 fő	1 szoc.
	1 eltartott		3 eltartott
4.) 2 fő	2 szoc.	10.) 5 fő	1 kereső
5.) 4 fő	1 szoc.		1 GYES
	3 eltartott		3 eltartott

7. ábra Az egy háztartásban élők számának megoszlásáról⁵⁰

A háztartások átlag jövedelme egy hónapra 50.000 Ft-ra becsülhető. A legalacsonyabb megemlített összeg 38.000 Ft volt. Ahol a férfi alkalmi, vagy fekete munkákat vállal, a nő pedig GYES-en van, emellett családi pótlék is jár, ott ez az összeg megemelkedhet 90.000 Ft-ra.⁵¹

A Halomajka program, indulásakor, teljes időnyen (8 hónap) keresztül képes volt foglalkoztatni dolgozóit, megközelítőleg 70.000 Ft-os munkabérért.

„Ez a munkahely, ami létrejött, ez közel 400 főt tud foglalkoztatni, igaz, hogy ez időnyjellegű, ez 8 hónapon keresztül megy, de 8 hónapon keresztül nem kell segélyért menni sehová. Azt tudni kell, hogy a bérük az a minimálbér volt, ez hetvenezer forint körüli összeg, míg a segélyekből huszon-párezer forintot tudtak összeszedni.”⁵²

Jelenleg, néhány hónapos foglalkoztatásról beszélhetünk, teljes munkaidő esetén bruttó 57.000 Ft-ért. Így az életszínvonal emelkedésével kapcsolatos megnyilvánulások attól függően alakultak, hogy melyik alany, melyik évben dolgozott a Kft-nél, valamint, hogy van-e másik kereső a családban.

Az első években (2008-2010) dolgozók közül többen megemlítették, hogy akkoriban rendesen ki tudták fizetni a számlákat, luxuscikkekre nem telt, de meg tudtak élni, nem kellett nélkülözniük és nem kellett tartaniuk a kilakoltatástól. 2011-től dolgozók, arról beszéltek, hogy a fizetésük lecsökkent, bár összege még magasabb, mint a segélyé, de heti kifizetés miatt így sem tudtak félre tenni és elúszott a pénz, mire a számlákat fizetni kellett volna.

⁵⁰ Jelmagyarázat: FHT- foglalkozást helyettesítő támogatás, szoc. - szociális segély

⁵¹ Lásd: 1-es, 6-os, 10-es alany

⁵² Csonka-Kis Pál önkormányzati képviselő interjúrészlet

„Nem tudom, hogy miért csinálták ezt a heti fizetést. Mink is itt vagyunk, ha minden héten felveszem azt a 10.000 Ft-ot, akkor hogy fizetem ki, amit kell?”⁵³

Minden interjúalany szociálisan rászorultnak érezte magát. Nemcsak a befolyt összeg, de legtöbbjük lakása is szerény anyagi körülményeikről árulkodott. A vizsgált időszak a fűtési szezonra esett, több helyen fatüzeléses kályha állt a szoba közepén, jobb esetben, a kivezető nyílás az udvarra, rosszabb esetben a szobába vezette a füstöt. A fát az önkormányzattól kapták, vagy a környező területen gyűjtötték. Két alany említette meg, hogy kikötötték nála a vizet, míg négyen beszéltek arról, hogy nem tudják a hiteleket fizetni, amit házra vettek fel, így bármikor elveszthetik a fedelet a fejük fölül.

Megfigyelhetjük tehát, hogy a bérezések átalakulásának következtében a program nem képes jelentősen javítani az életszínvonalon, hanem mindössze a nélkülözés mértékét csökkenti.

4. kérdéscsoport- Mobilitás

Az alanyok hátrányos helyzete egyértelműen determinálja a helyhez kötöttséget, hiszen egyikük sem rendelkezik anyagi tőkével, aminek segítségével előnyösebb körülmények közé költözhetne. Ezért a mobilitás témakörben nem az elköltözéssel kapcsolatban kérdeztem, hanem arra kerestem a választ, hogy az egyén milyen távolságra hajlandó elutazni a lakóhelyétől a munkavállalás érdekében. A megkérdezett alanyok 30%-a csak a településen belül vállalna munkát, ők egyedülálló anyák, akiknek gondoskodniuk kell kiskorú gyermekeiről, mert nem tudják őket kire bízni. A megkérdezettek 70%-a vállalna munkát a lakóhelyén kívül. Ebből 10 % a környező településeken, 40% akár a megyén kívül, míg további 10-10% Dunántúlon és külföldön is szerencsét próbálna. Ennek alapján elmondhatjuk, hogy a vizsgált populációból az egyedülálló szülők és az idősek kevésbé mobilisak, míg leginkább a férfiak hajlandóak többet utazni a munkájuk érdekében vagy azok a nők, akiknek gyermekeik már felnőttek, vagy elég nagyok ahhoz, hogy rokonokra bízassák őket.

5. kérdéscsoport- Társadalmi mobilitás

Ebbe a csoportba tartoznak azok a kérdések, amelyek a következőket kutatják:

Mennyire fogadják el a roma lakosságot a településen? Az egyén munkavégzése révén elérhet szimbolikus státuszemelkedést? A lokális társadalom munkavégzése révén könnyebben

⁵³ R.-né Sz. J. interjúrészlet

befogadja a romákat? A társadalmi egyenlőtlenségek kiküszöbölhetővé válnak a romák foglalkoztatása révén?

Mint Magyarország legtöbb településén, úgy Balmazújvároson is számolnunk kell a tipikus cigányokra vonatkozó sztereotípiákkal. Ami különbségként érzékelhető, az az, hogy az autochton cigány lakossággal szemben bizonyos engedékenység tapasztalható a többségi helyi társadalom részéről. Habár érzékelhető a negatív attitűd, de az inkább egy fixálódott "romaképnek" és nem a balmazújvárosi romáknak szól. Az autochton cigány lakossággal a helyiek véleménye szerint "nincs gond, azok rendesek, normálisabbak". Így ha a balmazújvárosi romák általánosságban "megtűrt" nem pedig elutasított vagy kirekesztett tagjai a lokális társadalomnak, akkor felmerülhet a kérdés, hogy a megtűrt kategóriából átléphetnek-e az elfogadott kategóriába munkavégzésük révén. A program azonban jelenleg nem tud huzamosabb ideig foglalkoztatni, az alacsony bérek miatt a foglalkoztatottak életmódjukon nem képesek változtatni, s néhány hónap után a törvényi szabályozások miatt ismét a szociális ellátórendszerbe kerülnek vissza. Ebből kifolyólag nem változik a többségi társadalom attitűdje a romák munkavállalásával kapcsolatban. Nem értékeli jobban a közfoglalkoztatásban munkálkodó romákat. Azzal, hogy néhány hónap munka után a romák ismét segélyezettekké válnak, csak azt az elgondolást erősítik a többségi társadalomban, hogy a romák csak „muszájból” járnak el dolgozni, hogy ne essenek el a szociális juttatásoktól. Holott, mint azt ez a kutatás is igazolja a romák többsége törekszik a folyamatos munkaviszonyra, s a segélyezés ideje alatt is vállal munkát. Ezek a munkák legtöbbször nem bejelentett munkaviszonyon alapulnak vagy csak időszakosak, így a többség számára láthatatlanok, vagy illegalitásuk miatt negatív megítélés alá esnek. Azt is el kell mondanunk azonban, hogy az elmúlt évek gazdasági változásainak következtében a nem cigány családok tagjai közül is egyre többen kerülnek be a szociális ellátórendszer és közfoglalkoztatás körébe. Számos ember tapasztalja meg, hogy milyen könnyen be lehet kerülni a segélyezett csoportjába, s hogy milyen nehéz ebből a körből kitörni. Ahogy a depriváltak köre szélesedik, úgy erősödik a többségi társadalom lojalitása is az aktív korú nem foglalkoztatott személyekkel szemben. Tehát a társadalmi egyenlőtlenségek nem úgy egyenlődnek ki, hogy a romák munkavégzésük révén szimbolikus státuszemelkedésre számíthatnak, hanem a többségi társadalom tagjai süllyednek le, s így kialakul egy szociálisan érzékenyebb attitűd a deprivált réteggel szemben.

Összefoglalás

Megteremteni egy olyan rendszert, amely munkahelyeket biztosít addig kilátástalan helyzetben lévő embereknek, mindenképpen kihívás és jelentős feladat. A hátrányos helyzetű, alacsony iskolázottságú, s etnikai hovatartozásuk miatt is hátrányt érzékelő, romák foglalkoztatása pedig még árnyaltabb stratégiát kíván. Nemcsak a roma nem roma emberek egymással szembeni sztereotípiáit kell áthidalnia, felülmúlnia egy ilyen programnak, de a szociális ellátórendszer készen kapott megoldásain elkényelmesedett személyeket is vissza kell vezetnie a munka világába.

Foglalkoztatni, munkát biztosítani úgy, hogy a személyek adottságai és a kínálkozó lehetőségek között nincs átfedés, talán az egyik legnagyobb feladat. Ezért mindenekelőtt azt kell kijelentenünk, hogy nemcsak a foglalkoztatási, hanem a képzési szerkezet is fejlesztésre szorul. Azonban valószínűnek tartom, hogy ameddig a létfenntartás szükségleteinek anyagi háttere nem biztosított, addig a hátrányos helyzetű személyeknek vajmi kevés motivációjuk lesz arra, hogy ismét az iskolapadba üljenek. Elsősorban a mindennapokhoz szükséges anyagi javak biztosítása a céljuk, s egyértelmű, hogy ha a továbbképzések, oktatási programok elhúzódnak, s nem biztosítanak egyből megélhetési forrást, (sőt, némely esetben kétséges, hogy fognak-e valaha) akkor nincs ösztönző erő, amely a tovább tanulásra sarkallná őket. Így mindenképp szükséges kialakítani egy olyan rendszert, amely az alacsony iskolázottságú személyeket foglalkoztatni tudja, de egyben oktatja is (pl.: az adott program közben szakmát tanul, szakmai gyakorlata során pénzt kap, a program végeztével szakmát kap, s a szakmával munkába állhat). Feltétlenül szükséges lenne a roma és nem roma foglalkoztatási nehézségek megoldásához, hogy a képzési rendszerek a foglalkoztatási rendszerek keresletéhez igazodjanak, külön nehézség, hogy ehhez egyben figyelembe kell venni a programban résztvevő személyek képességeit.

Kutatásom kezdetén úgy véltem, hogy egy jól megszervezett foglalkoztatási program segítségével bizonyos fokig át lehet strukturálni egy lokális társadalmat, vagy legalábbis egyes személyek számára megalapozhatja, könnyebbé teheti a beilleszkedés folyamatát, a társadalmi mobilizációt. Hiszen, ha a munkavállalást, mint a bevezetőben említettem, a normakövetés elemeként vizsgáljuk, akkor azzal, hogy a balmazújvárosi vállalkozás segítségével, a hátrányos helyzetű romáknak munkahelyet biztosítanak, nemcsak szociális helyzetükön javítanak, hanem hozzájárulnak ahhoz is, hogy javuljanak betagozódási esélyeik a lokális társadalom struktúrájába. A teljes átrendeződés kezdeti lépéseként kell elképzelni ezt

a folyamatot, s mindenképpen hosszútávon kell gondolkodni, elsőként a rendszeres foglalkoztatás kérdésén.

Mint minden hasonló foglalkoztatási program esetében, a balmazújvárosi programnál is jogosan merül fel a kérdés a néhány órás foglalkoztatás és az idényjellegű foglalkoztatás valódi sikerességével kapcsolatban. Valóban, a közfoglalkoztatási programok egyik legnagyobb hátránya, hogy csak ideiglenes megoldást biztosítanak. Ennek ellenére a kormányok átszervezések helyett, horribilis összegeket fordítanak a közfoglalkoztatások finanszírozására. Tény, hogy állami támogatás nélkül az általam vizsgált program, a Halomalja sem maradhatna fent, mégis úgy gondolom, hogy ezek a ráfordítások hosszútávon nem kifizetődőek. Az eddigi tapasztalatok alapján beláthatjuk, hogy kizárólag a „köz” –ökre alapozva nem lehet hosszútávon biztosítani stabil munkahelyeket. Habár a munkanélküliek számát összegző statisztikáknál jól működnek ezek a programok, de a közfoglalkoztatottakat mégsem képesek reintegrálni az elsődleges munkaerőpiacra. Legfőbb céljukat tehát nem érik el a második piac típusú támogatások, ehelyett csak időszakosan felszívják, majd újratermelik a segélyezetteket. A vizsgált időszak másik, kifejezetten nagy problémája a foglalkoztatási bérek drasztikus csökkenése. Egy jól működő gazdasági társaság ilyen esetben a béreket tudná kompenzálni. Azonban amíg ezeknek a programoknak az elsődleges célja „mindössze” a foglalkoztatás és nem a produktivitás, addig ez elképzelhetetlen.

A vizsgált program esetében is láthattuk, hogy a külső változások (törvényi változások, gazdasági átalakulások) milyen intenzíven befolyásolják egy közfoglalkoztatási program működését. Ahhoz, hogy a Halomalja Kft kevésbé legyen kiszolgáltatva ezeknek a változásoknak, a gazdasági társaságnak törekednie kellene arra, hogy a program ne csak kizárólag a foglalkoztatást, hanem a produktivitást is célként tűzze ki maga elé.

Természetesen ez egy rendkívül sokrétű kérdés, melynek megoldásához több szakértő közös együttműködése és a környezeti tényezők megfelelő alakulása szükséges. Vagy csak, hogy a további hátráltató elemet említsek, ott van például az időjárás, aminek egy ilyen földprogram, mint a Halomalja, teljes mértékben kiszolgáltatott.

Mindennek ismeretében mégis igyekszem néhány javaslattal élni, amelyek a jelenleg fennálló problémákat, még ha nem is oldják meg, de enyhíthetik.

Munkavállalók szempontjából

Jól működő gazdasági társaságként a Halomalja Kft. néhány év múlva önfenntartóvá válhatna és képes lenne kitermelni a munkavállalók bérét. Természetesen ehhez a teljes terület, mind a 17 hektár ismételt bevonása szükséges. Fontos és hasznos módosítás lenne az állandó

munkavállalók számának növelése. Egy stabil munkavállalói bázis nagyban elősegítené a program rentábilis működését, hiszen ilyen esetben az egyének motiváltabbak a minőségi munkavégzésre, valamint szakmai hozzáértésük is növeli a termelés hatékonyságát.

Érdemes lenne a roma munkacsoportok élére szintén roma munkairányítókat kinevezni, (vagy roma szakember hiányában, olyan nem roma embert, akit a romák ismernek és elfogadnak) hiszen a tapasztalatok az mutatják, hogy megfelelő irányító mellett, aki „ért az emberek nyelvén” eredményesebb a munkavégzés. Fontos lenne a szankcionálás, és a jutalmazás megfelelő rendszerének kialakítása. Emellett ajánlanám a naturális juttatások bevezetését, amivel nemcsak az alacsony béreket lehetne kompenzálni, de egyben motivációs tényezőként is szolgálhatna, hiszen nagyobb hajlandósággal vesz részt a munkafolyamatokban az, aki saját asztalára is termel.

A közösség szempontjából

A társadalmi elfogadottság nagyban befolyásolhatja a program sikeres működését. Ezért célszerű lenne a közösség vezetőinek hangsúlyozni a program értékeit, s elterjeszteni ezeket a gondolatokat közösségekben. Fontos patronálni a helyi termesztésű zöldségeket, kérni a lakosságot, hogy a helyileg termelt árut vásárolják meg, hiszen ezzel nemcsak a programot és a programban dolgozókat segítik, hanem az egész közösséget. Ha sok pénz folyik be a programba, akkor az önkormányzatnak kevesebb összeget kell ráfordítani, s az így a fennmaradó pénzt a közösség egyéb igényeinek kielégítésére fordíthatja. A projekt társadalmi elfogadottsága együtt járhatna a programban dolgozókkal szembeni attitűd átalakulásával is. Így egyfajta kohéziós szerepe is lehetne a megfelelő „marketingnek”.

Értékesítés szempontjából.

Balmazújváros önkormányzatának kistérségi központként ajánlatos lenne kihasználni a kistérségi együttműködésben rejlő lehetőségeket. A munkavállalók gyakran megemlítették, hogy nagy nehézséget okoz felkutatni a megfelelő piaci partnereket. Úgy vélem meg kellene próbálni felvenni a kapcsolatot nemcsak a nagykereskedésekkel, de a környező településeken élő kisvállalkozókkal is, valamint kistérségi együttműködés keretében a térség közétkeztetéséhez is fel lehetne használni a megtermelt árut. Emellett a már tervben lévő konzervgyár tényleges beindítása is nagyban segíthetné a program eredményes működését.

Összességében elmondhatjuk, hogy a Halomalja elnevezésű foglalkoztatási program jelen körülmények között nem tudja felmutatni azokat az eredményeket, amelyeket hipotézisben

megfogalmaztam. Amennyiben a negatív változásokat előidéző tényezők megváltoznak vagy a program képes magát bizonyos szinten függetleníteni a környezeti hatásoktól, akkor a lehetőség továbbra is adott, hogy egy példaértékű foglalkoztatási rendszert üzemeltessenek, s hogy mintaként szolgáljanak más hasonló adottságú települések foglalkoztatási problémájának leküzdéséhez.

Úgy vélem, hogy megvan a lehetőség arra, hogy a megfelelő változtatásokat követően, a balmazújvárosi foglalkoztatási program továbbra is példaértékű kezdeményezés működjön, hiszen a mezőgazdasági munkavégzés beemelése a közfoglalkoztatás gyakorlatába, új távlatokat nyit az értékteremtő munkavégzés tekintetében.

Bibliográfia

Bartal Anna Mária

2003. A szociális földprogramok - avagy az aktív foglalkoztatás - és szociálpolitika a rurális térségben, *Szociológiai Szemle* 2003/1 175-177.o.

Bernát Anikó

2010. Integráció a fejekben: a romák társadalmi integrációjának érzékelése és megítélése a lakosság körében, In.: Kolosi Tamás-Tóth István György (szerk.): Társadalmi riport 2010. 312-326. Budapest

Bindorffer Györgyi

1992. Ha Önre bízna a magyarországi cigányság ügyét, mit tenne?
Szimbiózis 1 (1): 97-109.

Bódis Lajos – Galasi Péter - Micklewright, John - Nagy Gyula

2005. Munkanélküli-ellátás és hatásvizsgálatai Magyarországon. – Bp. : MTA KTI, 123 p.

Cserti Csapó Tibor

A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben (Online)

Hozzáférés:

http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/cserti-csapo_tibor_cigany_nepesseg.pdf

Csoba Judit

2006. Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen

Debreceni Erzsébet

2004. A roma népesség foglalkoztatási helyzete és a roma népesség esélyegyenlőségét célzó aktivitások a fővárosban, a Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda műhelye, Budapest

Ernst & Young Public Sector Group, Nagy Mónika, Natasha Landell-Mills, Lénárd Henrik- Grajczar István

2006. Romák alkalmazása- Néhány tapasztalat az üzleti életből, Az ENSZ Fejlesztési Programja- Európa és a Fák Országok Pozsonyi Regionális Központja

Fazekas Miklós Csaba – Török Zsuzsanna

Az Út a munkához program képzési komponensének vizsgálata az Észak-magyarországi régióban. Kutatási gyorsjelentés. k.n., é.n.

Fleck Gábor – Messing Vera: A roma foglalkoztatáspolitikai alakváltozásai

In: Fazekas Károly, Lovász Anna, Telegdy Álmos (Szerk.)

2009. Munkaerőpiaci Tükör 2009. MTA KTI, OFA Budapest, pp 82-96.

Gazdasági- foglalkoztatási tendenciák, problémák és válaszok (Online)

Hozzáférés:

http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.3kconsens.hu%2Ffiles%2FGazdasgi-foglalkoztatasi%2520tendenciak%2C%2520problemak%2520es%2520valaszok.ppt%3FPHPS ESSID%3D7de13beb95e029bb17e8b88b1e3e8ef7&ei=G5BkT_2yHI3itQbjo4zPBQ&usg=AF QjCNHCuphVk_XqVTiKx9MVkHVmIukI8Q&sig2=uv-oFLe1b-yYoSA_MEahkQ

Holb Gergő

2011. A helyi foglalkoztatás bővítésének lehetőségei, Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

Kemény István

A magyarországi cigány népesség demográfiája (Online)

Hozzáférés:

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2004_3-4/Kemeny%20Istvan_kozl.pdf

Kemény István- Janky Béla- Lengyel Gabriella

2004. A magyarországi cigányság, 1971-2003. Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest

Kertesi Gábor

2005 Roma foglalkoztatás az ezredfordulón – A rendszerváltás maradandó sokkja – *Szociológiai Szemle* 2005/2, 57–87.

Kézdi Gábor

2004. Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései, *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek*, 2004/2. szám

László Gyula

2007. Munkaerő-piaci politikák, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs

Pénzbeli ellátások rendszerével kapcsolatos változások (Online)

Hozzáférés:

<http://www.szocionet.hu/downloads/rendezvenyek/budai.pdf>

Prónai Csaba

2004. A kulturális antropológia jelentősége a cigánykutatásban (3 példa), In: Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László (szerk.): Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet évkönyve III. Akadémiai Kiadó, Budapest, Budapest,

Rácz Katalin

Útban a szociális gazdaság felé? Beszámoló egy produktív szociálpolitikai program eddigi eredményeiről, MTA RKK Térségfejlesztési Kutatások Osztálya (Online)

Hozzáféres:

http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fncsszi.hu%2Fdownload.php%3Ffile_id%3D200&ei=MfSLT6KXB8TO4QSo6MX_CQ&usg=AFQjCNF3gyC7cdlKGC hr-jkObSA4rjfh1A&sig2=bmZNcl94wcu-GTNKfTEcSg

MELLÉKLET

<i>A hagyományos és az ESZA típusú programok összehasonlítása</i>	
<i>HAGYOMÁNYOS PROGRAMOK</i>	<i>ESZA TÍPUSÚ PROGRAMOK</i>
Egydimenziósak. Általában egy probléma kezelésére koncentrálnak (képzés, közhasznú foglalkoztatás stb.)	Többdimenziósak A munkaerő-piaci hátrányok több típusának kezelése folyik ugyanazon program keretein belül
Feltételezik a munkavállalói készség, képesség meglétét	Nem feltételezik a készségek meglétét, hanem törekednek azok kialakítására és megszilárdítására
Főként az abszolút munkanélküliség kezelésére alkalmasak	Főként a strukturális munkanélküliség kezelésére alkalmasak
Egyszerre nagy létszámot kezelnek	Kiscsoportokban dolgoznak
Nagy létszámú, azonos helyzetű munkanélküli csoportokat tételeznek	Nagy létszámú, de differenciált élethelyzetű csoportokat tételeznek
A feladat: többnyire képzettséget nem igénylő egyszerű fizikai munka	A feladat: szakismeretek elsajátítása után szakmunka
A foglalkoztató: többnyire állami, önkormányzati szervezetek	A foglalkoztató: többnyire civil szervezetek
A források: hazai alapokból főként a Szolidaritási Alapból	A források: koordinált forrásfelhasználás hazai és EU-s alapokból
A feladatvégzés: állami, önkormányzati alapfeladatok és kiegészítő tevékenységek terén	A feladatvégzés: a szocio-ökonómiai gazdaságban és a versenyszférában
A továbbfoglalkoztatás mértéke: alacsony, 30 % alatti	A továbbfoglalkoztatás mértéke magas: 70 % fölötti
Célja: átmeneti jövedelempótlás, készségek megőrzése	Célja: hosszú távú jövedelem biztosítása, új készségek fejlesztése
Hatása: rövid távú, "tűzoltó jellegű"	Hatása: hosszú távú, stratégiai jellegű
Presztízse: alacsony, motiváltság alacsony és külső	Presztízse: magas, motiváltság magas és belső

1. ábra

Forrás: Csoba Judit: Foglalkoztatáspolitikai, k.n. Debrecen, 2006. 44.old.